

Johanna Virman

KÖYHYYS LASTEN JA NUORTEN KOKEMANA

Katsaus lasten ja nuorten köyhyyden kokemuksiin
sekä köyhyyden saamiin merkityksiin arjessa

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Kandidaatintutkielma

Helmikuu 2022

TIIVISTELMÄ

Johanna Virman: Köyhyys lasten ja nuorten kokemana. Katsaus lasten ja nuorten köyhyyden kokemuksiin sekä köyhyyden saamiin merkityksiin arjessa.

Kandidaatintutkielma

Tampereen yliopisto

Sosiaaliryöön aineopinnot

Helmikuu 2022

Tutkielman tarkoituksena on aikaisempia tutkimuksia analysoimalla luoda katsaus lasten ja nuorten köyhyyden kokemuksista sekä köyhyyden kokemusten saamista merkityksistä lasten ja nuorten arjessa. Tutkimuksen tavoitteena on vastata tutkimuskysymykseen ”miten lapset ja nuoret kokevat köyhyyden?”. Teoreettisina lähtökohtina ovat köyhyys, lapsiperheiden köyhyys ja köyhyyden kokemusten tutkiminen. Lapsiperheiden köyhyys on ollut vahvasti esillä 2000-luvulla ja sen vähentämiseksi on perustettu työryhmiä ja laadittu strategioita ministeriötasolla. Lapsiperheiden köyhyyttä on aikaisemmin tutkittu pääasiassa tilastotiedon ja aikuisilta saadun tiedon perusteella, jolloin lasten ja nuorten ääni ei ole tutkimuksissa tullut esille. Viimeisten 20 vuoden aikana on alettu nähdä tärkeäksi tutkia köyhyyttä lasten näkökulmasta ja heidän kokemustensa kautta. Suomessakin lapsinäkökulmaisia köyhyyttutkimuksia on jo tehty.

Tutkimukseni on laadullinen, klassinen kirjallisuuskatsaus, jonka tutkimusaineisto koostuu yhdeksästä vertaisarvioidusta tieteellisestä artikkelista ja yhdestä tutkimusraportista. Tutkimuskohteina aineistossa ovat olleet köyhyyden kokemukset ja niiden merkitys lasten ja nuorten elettyyn elämään liittyen. Tutkielman analyysi on tehty aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Analyysissa olen pyrkinyt tiivistämään, ryhmittelemään, abstrahoimaan ja käsitteellistämään tutkimusaineistoa. Tutkimustuloksena syntyi kolme pääluokkaa, jotka ovat köyhyyden kokemukset lasten ja nuorten arjessa, köyhyyden aiheuttamat tunteet ja köyhyyteen liittyvät stereotyyppit. Köyhyyden kokemukset lasten ja nuorten arjessa ovat arkea rajoittavia ja hyvinvointia heikentäviä. Köyhyyden kokemusten aiheuttamat tunteet voivat olla joko positiivisia tai negatiivisia ja köyhyyteen liittyvät stereotyyppit kohdistuvat yksilöön itseensä tai koko perheeseen. Kaikkia luokkia yhdistäväksi luokaksi määrittänyt lasten ja nuorten kokemukset omasta tai toisen köyhyydestä. Köyhyyden arkea rajoittavat kokemukset liittyivät kotiin ja asumiseen, vaatteisiin, ruokaan sekä rahaan ja materiaan, kun taas köyhyyden hyvinvointia heikentävät kokemukset syntyivät sosiaalisten suhteiden, kiusaamiskokemusten, koulunkäynnin ja opiskelun sekä vapaa-ajan ja harrastusten kautta. Köyhyyden koettiin aiheuttavan monenlaisia tunteita, joista vahvemmin esille nousivat eriarvoisuus ja epäoikeudenmukaisuus, häpeä ja leimaautuminen sekä myötätunto. Köyhyyteen liittyvät stereotyyppit olivat pääosin negatiivisia ja leimaavia ja liittyivät luonteenpiirteisiin ja käytökseen, ulkoisiin tekijöihin sekä perheiden ongelmiin.

Kokemukset kertovat eletystä arjesta asioita, joita muilla köyhyyden mittaustavoilla ei saada, mutta ne voivat olla myös ristiriidassa muilla mittareilla saadun tiedon kanssa. Koska tutkimuskohteena ovat kokemukset, tulokset eivät ole yleistettävissä, vaan ne kuvaavat lasten ja nuorten kokemuksia tässä tutkimusaineistossa ja sillä hetkellä kuin haastattelut ja kyselyt on tehty. Tutkimukseni tulokset vahvistavat aikaisempien tutkimusten tuloksia lasten ja nuorten köyhyyden kokemuksista. Köyhyys koetaan kokonaisvaltaisesti ja se näyttäytyy hyvin moniulotteisesti lasten ja nuorten elämässä arkea rajoittaen ja hyvinvointia heikentäen. Köyhyyden kokemukset synnyttävät pääosin negatiivisia tunteita ja köyhyys koetaan leimaavana. Tietoa köyhyyden kokemuksista ja niiden saamista merkityksistä tarvitaan poliittisen päätöksenteon tueksi ja näen, että kokemustieto on myös ensiarvoisen tärkeää tietoa sosiaaliryössä, jotta työ kohdentuisi oikein ja köyhyyden tuomaa taakkaa lasten ja nuorten elämässä voitaisiin keventää sosiaaliryöön keinoin.

Avainsanat: köyhyys, köyhyys lapsiperheessä, kokemus, kokemuksen tutkimus, kirjallisuuskatsaus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	5
2 KÖYHYYS	7
2.1. Köyhyyden määrittelyä	7
2.2. Köyhyys lapsiperheissä	8
2.3. Köyhyyden kokemuksen tutkimus.....	11
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	14
3.1 Tutkimuksen tavoite	14
3.2 Tutkimusmenetelmänä kirjallisuuskatsaus	14
3.3 Aineiston kuvaus ja analyysi	15
4 LASTEN JA NUORTEN KOKEMUKSIA OMASTA TAI TOISEN KÖYHYDESTÄ	20
4.1 Köyhyyden kokemukset lasten ja nuorten arjessa	20
4.2 Köyhyyden kokemusten aiheuttamat tunteet	25
4.3 Köyhyyteen liittyvät stereotypiat	29
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	31
LÄHTEET	37
LIITTEET.....	43
Liite 1. Aineistoluettelo.....	43

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1.	Tutkimusaineiston sisäänotto- ja ulossulkukriteerit.....	16
Taulukko 2.	Analyysin tuloksena syntyneet luokat lasten ja nuorten köyhyyden kokemuksista	19
Taulukko 3.	Köyhyyden kokemukset lasten ja nuorten arjessa	20
Taulukko 4.	Köyhyyden kokemusten aiheuttamat tunteet.....	26
Taulukko 5.	Köyhyyteen liittyvät stereotypiat	29

1 JOHDANTO

Eroon lapsiperheköyhyydestä -selvitys on luovutettu valtiovarainministeri Annika Saarikolle 17.09.2021. Sen mukaan Suomessa on noin 126 000 lasta, jotka elävät köyhissä lapsiperheissä, köyhyysriskissä elävien lapsiperheiden määrä on vielä korkeampi. Selvityksen tarkoituksena on kuvata syitä lapsiperheköyhyyden taustalla aikaisempaan tutkimukseen ja lapsiperheistä saatuun kokemustietoon perustuen ja laatia politiikkatoimia tilanteen parantamiseksi. Valtioneuvosto on edistämässä rakenteellisia muutoksia, kuten sosiaaliturvan kehittäminen, perhevapaaudistus ja sote-uudistus, joiden ajatellaan vaikuttavan myönteisesti myös lapsiperheköyhyyteen. (Kempfi 2021, 3–4, 8–9.) Lapsiperheiden köyhyyteen ja sen monimuotoisuuteen on herätty myös valtion johdon tasolla. Eduskunnassa tehdyn selvityksen lisäksi lapsiperheiden köyhyyden väheneminen on asetettu yhdeksi tulevan kansallisen lapsistrategian tavoitteeksi. Kansallista lapsistrategiaa valmistelee sosiaali- ja terveysministeriö nykyisellä hallituskaudella ja se pohjaa YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen ja vahvaan tutkimustietoon. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019.)

Vaikka hyvinvointi muutoin on lisääntynyt Suomessa, lapsiköyhyys on jäänyt korkealle tasolle, vaikkakin kansainvälisissä vertailuissa Suomen lapsiköyhyys on vähäistä. Tulonsiirtojen leikkaukset ovat pienentäneet lapsiperheiden käytettävissä olevaa rahamäärää. Köyhyys kuormittaa perheiden arkea, vanhempien parisuhdetta ja vanhemmuutta, jotka vaikuttavat suoraan tai välillisesti lasten hyvinvointiin. Köyhyyden nähdään periytyvän ja olevan suuri riskitekijä syrjäytymiseen. Köyhyys vaikuttaa lasten ja nuorten elämässä myös kaverisuhteisiin ja harrastuksiin. (Salmi ym. 2016a, 68–69.) Vanhemmuuteen liittyvät haasteet, lasten ja nuorten syrjäytyminen sekä haasteet lasten ja nuorten kaverisuhteissa ovat asioita, jotka ovat arkipäivää sosiaalityössä. On tärkeää tutkia näiden ilmiöiden taustalla olevia tekijöitä, jotta niihin pystyttäisiin sosiaalityön keinoin vaikuttamaan. Näen, että yksi suuri taustalla vaikuttava tekijä on köyhyys, jonka vuoksi lasten ja nuorten omakohtaiset köyhyyden kokemukset ovat tärkeitä tutkimuskohteita. Köyhyyden kokemusten avulla sosiaalityötä pystytään kohdentamaan lapsille ja nuorille merkityksellisiin asioihin ja tätä kautta parantamaan lasten ja nuorten hyvinvointia.

Lapsiperheiden parissa työskennellessäni olen tavannut lapsia ja nuoria, joiden elämässä köyhyys ja huoli perheen taloudellisesta tilanteesta ovat läsnä jatkuvasti. Olen huomannut, että köyhyys näyttäytyy jokaiselle lapselle ja nuorelle omanlaisena, määrittyä kokemusten kautta ja saa merkityksiä jokaisen omista lähtökohdista riippuen. Näiden kokemusten ja merkitysten kautta köyhyys on vaikuttamassa lasten ja nuorten arkeen. Tutkijana olen kiinnostunut siitä, miten lapset ja nuoret kokevat köyhyyden ja minkälaisia merkityksiä köyhyys heidän arjessaan saa.

Tutkielmani tavoitteena on tarkastella lasten ja nuorten kokemuksia köyhyydestä sekä ymmärtää näiden kokemusten merkitystä. Näen, että lasten ja nuorten köyhyyden kokemusten ja niiden saamien merkitysten kautta on mahdollisuus päästä vaikuttamaan tekijöihin, jotka ovat kokemusten takana. Teoriataustassa käyn läpi ensin köyhyyden erilaisia määritelmiä ja mittaustapoja, sen jälkeen tarkastelen köyhyyttä lapsiperheissä ja avaan lyhyesti käsitteitä, joita käytetään lapsiperheiden köyhyydestä puhuttaessa, kuten lapsiköyhyys, lapsiperheköyhyys, pienituloisuus ja huono-osaisuus. Köyhyyden kokemusten tutkimukseen keskityn fenomenologian ja lapsuudentutkimuksen näkökulmasta. Luvussa kolme käyn läpi tutkimuksen tavoitteen, tarkoituksen ja toteuttamistavan. Kirjoitan auki aineiston etsintäprosessin ja aineiston analysointitavan. Luku neljä on tulosluku, jossa esittelen analyysin tulokset. Tutkielman lopussa esitän johtopäätökset ja pohdin, mitä köyhyys merkitsee lasten ja nuorten elämässä sekä tuon esille jatkotutkimusaiheita aiheeseen liittyen.

2 KÖYHYYS

2.1. Köyhyyden määrittelyä

Köyhyys on ollut läpi sosiaalityön historian yksi keskeisimmistä sosiaalityön ongelmista ja työn haasteista. Jäntti (2010, 62) korostaa, että lapset ja lapsiperheet nähdään sosiaalipolitiikan yhtenä tärkeimmistä kohderyhmistä. Hyvinvointivaltiossa sosiaalityön ja laajemmin koko sosiaalipolitiikan tavoitteiksi on asetettu ihmisten toimintakyvyn ylläpitäminen ja syrjäytymisen ehkäisy, joihin pyritään turvaamalla kaikille kohtuulliseksi katsottu elintaso. Yhteiskuntapoliittiset keinot ovat työllisyys, tulonsiirrot ja kattava palvelujärjestelmä. Köyhyys on kaikesta huolimatta keskeinen osa arkea monelle suomalaiselle. (Forssén ym. 2017, 15–16.) Köyhyys ja huono-osaisuus ovat aina olleet ajankohtainen aihe sosiaalityössä ja sen tutkimus nähdään tärkeänä (Anis, 2017, 9). Tähän liittyen Forssén ym. (2017, 16) nostavat esille kysymyksen, tunnistaako sosiaalityön tutkimus sosiaalityössä esiintyviä ongelmia ja miten näihin vastataan yhteiskunnassa.

Köyhyyttä voidaan tarkastella, määritellä ja mitata monella eri tavalla, mutta samalla se tarkoittaa sitä, että eri tavoilla saadaan erilaisia tuloksia, eivätkä tulokset ole vertailukelpoisia keskenään. Forssén (2017, 113) kuvaa köyhyyttä monitahoiseksi ilmiöksi, jota ei voi kuvata vain yhden lähestymistavan kautta. Yhdyn Forssénin ajatukseen, että köyhyydestä ei saa oikeaa kuvaa käyttämällä vain yhtä mittaria. Tarkastelen seuraavaksi joitakin tapoja määritellä ja mitata köyhyyttä.

Kangas ja Ritakallio (2008, 16) tuovat esille köyhyyden kaksoisehdon. Tämä tarkoittaa, että köyhyyden kriteerinä ovat yhtäaikaisesti esiintyvät rajoitteet sosiaalisessa toimintakyvyssä sekä puutteet taloudellisissa resursseissa. Niillä on oltava myös keskinäinen syy-yhteys. (Mt.) Samankaltaisen päätelmän on tehnyt jo omana aikanaan köyhyydetutkimuksen pioneeriksi nimetty Peter Townsend (1979, 31). Townsandin mukaan köyhyys merkitsee taloudellisten resurssien puuttumista, joka mahdollistaisi yksilön kyvyt ja mahdollisuudet toimia yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyjen normien mukaisesti. Tämä toiminnan rajoittuneisuus heikentää yksilön elinoloja. (Mt. 31–32.)

Suomessa ja muissa hyvinvointivaltioissa köyhyydestä puhuttaessa tarkoitetaan suhteellista köyhyyttä, jota mitataan köyhyysrajan avulla. Suhteellisen köyhyysrajan on Suomessa sovittu olevan 60 prosenttia kaikkien kotitalouksien keskimääräisestä tulotasosta. Köyhyysrajan alapuolelle jäävät tulot eivät takaa kohtuullista vähimmäiselintasoja. Rinnakkaisena käsitteenä käytetään usein pienituloisuutta ja varsinkin tilastollisissa julkaisuissa se on syrjäyttänyt suhteellisen köyhyyden käsitteen. (STM 2021.) Huomioitavaa on, että köyhyys on sidonnaista paikasta ja ajasta (Kallio & Hakovirta 2020, 15). Aineellista hyvinvointia ja köyhyyttä on verrattava yhteiskuntaan, jossa ilmiöt esiintyvät. Jokaisen maan kulttuuri on tärkeässä roolissa siinä, mikä nähdään tärkeäksi ja välttämättömäksi ja miten köyhyyttä määritellään. (Shamrova & Lampe 2020, 2.)

Tuloköyhyyden mittareita ovat tilastolliset tuloerot ja suhteellinen köyhyysraja. Erilaiset kvantitatiiviset mittarit ovat olleet ensisijaisia mittareita suomalaisissa köyhyystutkimuksissa, vasta lähivuosina on alettu tutkia köyhyyttä laadullisten aineistojen pohjalta. (Forssén ym. 2017, 12–13.) Tunnetuimpia suomalaisia köyhyystutkimuksia on Roivaisen ym. (2011) tutkimus ”Köyhä byrokratian rattaissa”, joka valottaa yksinhuoltajaperheiden, miesten ja vanhusten köyhyyden kokemuksia laadullisen haastatteluaineiston pohjalta. Subjektivistista köyhyyttä kuvastavat tutkittavien kokemukset köyhyydestä. Tutkielmassani olen kiinnostunut köyhyyden kokemuksista. Tästä tarkemmin luvussa 2.3.

2.2. Köyhyys lapsiperheissä

Kirjallisuudessa ja tutkimusartikkeleissa käytetään käsitteitä lapsiköyhyys, lapsiperheköyhyys, vähävaraisuus, pienituloisuus ja huono-osaisuus, kun käsitellään lapsiperheiden köyhyyttä. Lapsiköyhyys ja lapsiperheköyhyys ovat lasten köyhyyden mittareita. Lapsiköyhyyttä mitataan lasten suhteellisella köyhyysasteella. Tämä tarkoittaa suhteellisen köyhyysrajan (sovittu prosenttimäärä mediaanitulosta) alapuolella elävien alle 18-vuotiaiden lasten osuutta koko lapsiväestöstä. Lapsiperheköyhyyttä mitataan lapsiperheiden suhteellisella köyhyysasteella, joka tarkoittaa niiden lapsiperheiden osuutta, jotka elävät suhteellisen köyhyysrajan alapuolella, kaikista lapsiperheistä. Muita lasten köyhyyden ja huono-osaisuuden mittareita ovat lapsille suunnattu deprivatiomittari, perheen varallisuusindeksi, pitkäaikainen toimeentulotukiasiakkuus, hyvinvoinnin puute ja lasten subjektiivinen kokemus köyhyydestä.

Lasten subjektiivisten kokemusten lisäksi deprivatiomittari, varallisuusindeksi ja hyvinvoinnin puute ovat mittareita, joissa tieto saadaan lapsilta itseltään. Muut mittarit käyttävät rekisteritietoa tai vanhemmilta kerättyä tietoa. (Kallio & Hakovirta 2020, 27.)

Lapsiperheiden köyhyys tarkoittaa huono-osaisuutta, joka ilmenee puutteena, niin taloudellisen, sosiaalisen kuin psyykkisen hyvinvoinnin osa-alueella (THL 2012, 5). Köyhyys lapsiperheissä vaihtelee myös perhevaiheen mukaan. Suurin köyhyysriski on pikkulapsiperheissä, jossa yhtenä selittävänä tekijänä nähdään pitkät perhevapaat. Köyhyysaste on korkeampi perheissä, joissa lapset ovat teini-ikäisiä ja matalampi perheissä, joissa on pieniä koululaisia. (Sauli ym. 2011, 538–539; Salmi ym. 2014, 86.)

Lapsiperheitä koettelee myös pienituloisuus, joka johtuu vanhemman tai molempien vanhempien työttömyydestä. Puolet pienituloisista lapsiperheistä ovat kuitenkin sellaisia, missä vanhemmat tai toinen vanhempi käyvät töissä. Tämä selittyy osittain sillä, että vanhemmat tekevät osa-aikatyötä ja/tai pätkätöitä. Usein vanhemmat työskentelevät matalapalkka-aloilla. Pienituloiset lapsiperheet ovat keskimääräistä riippuvaisempia tulonsiirroista johtuen työttömyydestä ja heikosta työmarkkina-asemasta. Tulonsiirtojen leikkaamiset ja indeksijäädytykset koskettavat näin ollen enemmän pienituloisia lapsiperheitä. (Salmi ym. 2014, 87–89; Salmi ym. 2016b, 21–23.)

Mutta minkälaisena köyhyys näyttäytyy lasten ja nuorten arjessa? Pelastakaa Lasten Lapsen ääni -kysely valottaa tätä teemaa. Nettikyselyllä (vastaajia yhteensä 565) on selvitetty 13–17-vuotiaiden lasten ja nuorten ajatuksia ja kokemuksia perheen taloudelliseen tilanteeseen liittyen ja vastauksista on koottu Lapsen ääni 2019-raportti. 11 prosenttia vastanneista koki elävänsä köyhässä tai melko köyhässä perheessä. 61 prosenttia näistä köyhien perheiden lapsista ei pystynyt osallistumaan maksulliseen harrastustoimintaan ja 32 prosenttia kertoi joutuneensa kiusatuksi perheen taloudellisen tilanteen vuoksi. Raportin mukaan lasten tulevaisuuden unelmat olivat hyvin arkisia, kuten perhe, oma koti, itselle mieluisa työ ja matkustaminen, mutta silti 16 prosenttia perheensä köyhäksi kokevista lapsista toi esille, että he eivät usko koskaan saavuttavansa unelmiaan. (Lapsen ääni 2019, 3–4.)

Köyhyydellä on vakavia seurauksia lapsille ja nuorille. Köyhyys vaikuttaa perheiden arkeen, perhesuhteisiin ja lasten kaverisuhteisiin. Köyhyys estää tai rajaa mahdollisuuksia osallistua ja harrastaa. Köyhyyden vuoksi voi joutua kiusatuksi tai suljetuksi kaveripiirin ulkopuolelle.

Köyhyyden nähdään periytyvän ja lisäävän riskiä syrjäytyä. (Salmi ym. 2016a, 69.) Toikka ja Haanpää (2020, 138–139) ovat tutkineet huono-osaisissa perheissä elävien neljäs- ja kuudesluokkalaisten lasten subjektiivista hyvinvointia. Perheen huono-osaisuutta mitattiin kolmella tekijällä, jotka olivat tyytyväisyys asuinolosuhteisiin, huoli perheen toimeentulosta ja materiaallinen deprivatio. Perheen taloudellinen tilanne oli yhteydessä lasten subjektiiviseen hyvinvointiin. Huoli perheen toimeentulosta, materiaallinen puute ja myös tyytymättömyys perheen asuinolosuhteisiin heikensi lasten subjektiivista hyvinvointia. (Mt.) Lasten ja nuorten usko omaan pärjäämiseen ja mahdollisuuksiin tulevaisuuden suhteen vähenee perheen huono-osaisuuden vuoksi (Koivusilta 2020, 166).

Kallion ym. (2020, 192–193) artikkelin mukaan perheen huono-osaisuudella ja lasten koulusaavutuksilla on selkeä yhteys. Huono-osaisuutta on tutkimuksessa mitattu toimeentulotukiasiakkuudella. Pitkään toimeentulotukea saaneen perheen lapsilla koulupudokkuusriski suurenee. Toimeentulotuen ei nähdä poistavan köyhyyttä, vaan perheet elävät toimeentulotuesta huolimatta jatkuvassa köyhyydessä. (Mt.) Ilmakunnas ym. (2020, 220) tuovat esille toimeentulotuen ylisukupolvisuuden. Jos vanhemmat ovat toimeentulotuen pitkäaikaisia saajia, on todennäköistä, että lapsista tulee myös toimeentulotuen pitkäaikaisia käyttäjiä. Huono-osaisuuden ja köyhyyden ylisukupolvisuuteen lapsiperheissä ottaa kantaa myös hyvinvointitutkija Tuomo Laihiala, joka painottaa, että huono-osaisuuden periytymistä tulisi ehkäistä määrätietoisesti (Laihiala 2020, 90).

Köyhyydetutkijana tunnettu Anna-Maria Isola (2019) kirjoittaa artikkelissaan lasten köyhyydestä sosiaali- ja terveysministeriön lapsistrategian valmistelussa. Isola näkee, että köyhyys on lapsille leimaavaa. Köyhyys aiheuttaa häpeää, joka vaikuttaa lapsen identiteettiin ja kaventaa toimintamahdollisuuksia. Köyhät lapset saattavat kokea arvottomuutta ja näköalattomuutta tulevaisuuteen. Köyhyys aiheuttaa kokemuksia epäluottamuksesta palvelujärjestelmää ja viranomaisia kohtaan, jotka eivät ole pystyneet helpottamaan perheen köyhyyttä. Isola tuo esille myös asuinalueiden jakautumisen hyvätuloisten ja huonotuloisten alueisiin, joka vahvistaa köyhyyden negatiivisia seurauksia. (Mt.) Samoja havaintoja ovat tuoneet esille tutkimuksessaan myös Toikka & Haanpää (2020, 138–141).

2.3. Köyhyyden kokemuksen tutkimus

Köyhyys mielletään usein rahan ja resurssien puutteina (Kukkola 2018, 46) ja tutkimukset köyhyydestä on usein tehty kvantitatiivisin menetelmin rekisteritiedon pohjalta. Kuten aiemmin on jo todettu, tämä koskee myös köyhyydetutkimuksia lapsiperheissä. Laadulliset tutkimukset ovat pääsääntöisesti käsitelleet lapsiperheiden köyhyyden syitä ja seurauksia sekä köyhyydestä selviytymistä, joissa vastaajina ovat olleet vanhemmat. (Hoek 2005, 6; Hakovirta & Rantalaiho 2011, 343.)

Köyhyyttä voidaan tutkia myös yksilön subjektiivisten kokemusten kautta (Kukkola 2018, 46). Sana kokemus tarkoittaa koetun asian sisältöä ja se voi olla tuntemus, ajatus, tapahtuma tai elämys (Kukkola, 2018 41–42, 44), joka saa merkityksensä henkilön subjektiivisesta todellisuudesta (Toikkanen & Virtanen 2018, 9). Tökkärin (2018, 66) mukaan kokemus on aina subjektiivinen ja jokainen kokemus on erilainen, ja näihin vaikuttavat henkilöiden elämät ja kokemusmaailmat. Kokemuksen prosessissa nähdään kaksi vaihetta: elävä kokemus ja kuvattu kokemus. Elävää kokemusta on vaikea kuvailla. Se voi olla tietyssä tilanteessa syntyvä tunne, olotila tai elämys. Kuvattu kokemus on elävän kokemuksen sanoittamista itselle tai jollekin muulle. Kuvatut kokemukset ovat osa henkilön merkityksellistä todellisuutta ja ne kuvaavat omia näkemyksiä asioista tai tapahtumista. (Mt., 67–68.) Kun köyhyyttä mitataan subjektiivisilla kysymyksillä, luotetaan siihen, että vastaaja osaa parhaiten arvioida taloudellisen tilanteensa. Kokemus on jokaisella omanlainen ja ihminen voi kokea itsensä köyhäksi, vaikka tulotason ja taloudellisen tilanteen mukaan näin ei olisikaan. (Moisio 2006, 369.) Näen, että oma kokemus köyhyydestä on merkitsevin.

Kokemusten tutkimus pohjautuu usein fenomenologiseen lähestymistapaan. Fenomenologia on kiinnostunut merkityksistä, joita tutkittavat tuottavat. Tavoitteena on muodostaa merkityskokonaisuuksia tutkittavien kokemuksista ja tulkinnoista, joita he omasta arjestaan kertovat. Lähtökohtana on tutkittavan elämäntodellisuus ja eletty arki. (Laine 2018, 29–31.) Fenomenologinen lähestymistapa on sidottu aikaan ja paikkaan ja siihen vaikuttavat ilmiöön liittyvä perinne, käsitykset ja uskomukset (Tuomi & Sarajärvi 2018, 30–31). Fenomenologian tapaan tutkin lasten ja nuorten kokemuksia köyhyydestä ja olen kiinnostunut merkityksistä, joita köyhyys lasten ja nuorten arjessa saa. Vaikka lähestymistapa on fenomenologinen, en

kuitenkaan toteuta tutkimusta fenomenologian menetelmin, vaan käytän toista analysointitapaa.

Tarkastelen köyhyyttä lasten näkökulmasta. Lapsinäkökulmaisen köyhyystutkimuksen tarkoituksena on ymmärtää elettyä köyhyyttä lasten kokemusten kautta, mitata köyhyyttä lapsen näkökulmasta ja saada lapset osallisiksi tutkimukseen. Tutkimuskohteina ovat lasten köyhyyden kokemukset ja sosiaaliset ulottuvuudet sekä se, millaisia merkityksiä nämä lasten arjessa saavat. Lapsinäkökulmaisissa tutkimuksissa lähestymistapa köyhyyteen on lasten kokemusmaailma, ja tutkimukset hyödyntävät lasten itsensä tuottamaa tietoa. (Kallio & Hakovirta 2020, 18–19.)

2000-luvulla köyhyyden tutkimukset lasten ja nuorten subjektiivisten kokemusten pohjalta ovat lisääntyneet varsinkin Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa (Hakovirta & Rantalaiho 2011, 345). Yksi kansainvälisesti tunnetuimmista lapsiköyhyydetutkijoista on varmasti Tess Ridge, joka on tutkinut köyhyyttä lasten näkökulmasta ja kokemuksista käsin. Ridgen tutkimus vuodelta 2002 on ensimmäisiä, joissa tutkimuskohteena ovat olleet lasten kokemukset köyhyydestä. Tutkimus pohjautuu brittiläisten lasten ja nuorten haastatteluihin. Tutkimus paljasti, että köyhyydellä on moniulotteiset vaikutukset lasten ja nuorten arkeen. Köyhyys ei tarkoita pelkästään rahan puutetta, vaan se näyttäytyy negatiivisesti sosiaalisissa suhteissa sekä koulumaailmassa. Köyhyys näkyy myös perhe-elämässä ja suhteissa vanhempiin. Tutkimus myös vahvisti ajatusta siitä, että lasten kokemukset köyhyydestä ovat merkityksellisiä ja tutkimisen arvoisia. (Ridge 2003, 8–9.) Ridgen review-tutkimus (2012) lasten köyhyyden kokemuksista vahvistaa Ridgen aiempaa tutkimusta. Köyhyys merkitsee taloudellisten ja aineellisten resurssien puutetta, mutta myös rajoittaa ja hankaloittaa sosiaalisia suhteita. Köyhyyden vuoksi koetaan turvattomuutta, kiusaamista ja syrjintää. Lapset piilottelevat omaa köyhyyttään, koska sen nähdään aiheuttavan stigmaa ja häpeää. Ridge tuo esiin, että köyhyyden aiheuttamat vaikeudet sosiaalisissa suhteissa ja sen seurauksista jää lasten ja nuorten kohdalla usein huomioimatta, koska huomio kiinnittyy konkreettisempiin huolenaiheisiin, kuten taloudelliseen hyvinvointiin, koulunkäyntiin ja terveyteen. (Mt., 82.)

Suomessa lasten subjektiivisia kokemuksia perheen köyhyydestä on eniten kartoitettu erilaisilla kyselytutkimuksilla. Vuonna 2014 toteutettuun Nuoret Luupin alla -kyselyyn vastanneista nuorista 14 prosenttia koki perheen taloudellisin tilanteen vaikeaksi, kaksi

prosenttia hyvin vaikeaksi (Haanpää & Roos 2015, 90). Kyselyt, numerot ja prosentit eivät kuitenkaan anna todellista kuvaa köyhyydestä, vaan arjen todellisuus tulee esiin elettyjen kokemusten kautta. Kokemusten kartoittaminen haastattelujen tai omakohtaisten kirjoitusten avulla on nähty tärkeäksi myös Suomessa, vaikka vieläkin laadullista tutkimustietoa eletystä elämästä ja arjen kokemuksista on saatavilla vähän (Mikkonen 2012, 48). Mikkonen (2012) on laatinut raportin 15–29-vuotiaiden nuorten köyhyyskokemuksista, syistä, seurauksista ja selviytymiskeinoista. Tutkimuksen mukaan köyhyyden seuraukset ulottuvat laajasti nuorten arkeen ja ovat psyykkisiä, sosiaalisia sekä aineellisia (mt., 47). Lasten ja nuorten köyhyyden kokemuksia Suomessa ovat tutkineet myös Hakovirta ja Kallio (2014) ja Lemetyinen (2014), joiden tutkimukset löytyvät tutkimusaineistostani.

Jäntti (2010, 62) nostaa esille lasten köyhyyden eettisen ja moraalisen näkökulman, jonka vuoksi lapsiperheiden köyhyyden tutkiminen ja siihen puuttuminen on tärkeää. Lapsi on köyhä ilman omaa syytään, hän ei voi perhettään valita (mt). Kuitenkin köyhyys ja puute lasten kokemusten valossa ulottuvat elämän kaikille osa-alueille niin kotona, lähiympäristössä, koulussa kuin sosiaalisissa suhteissa (Ridge 2012, 82). Sosiaalityössä lasten subjektiivisten köyhyyden kokemusten tiedostaminen ja tunnistaminen on mielestäni tärkeää, jotta niihin pystytään puuttumaan ja myös ennaltaehkäisemään. Näen, että sosiaalityöllä on tärkeä rooli köyhyyden negatiivisten kokemusten ennaltaehkäisemisessä, vähentämisessä tai jopa poistamisessa ennaltaehkäisevän ja harkinnanvaraisen toimeentulotuen myöntämisen kautta. Sosiaalityön rooli on suuri myös sosiaalisen tiedon tuottajana rakenteiden muuttamiseksi ja poliittisten päätösten tueksi.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimuksen tavoite

Tutkimuksen tavoitteena on kartoittaa ja tarkastella lasten ja nuorten subjektiivisia kokemuksia köyhyydestä kirjallisuuskatsauksen keinoin. Tutkimuksen tavoitteena on tehdä näkyväksi lasten ja nuorten kokemuksia köyhyydestä sekä ymmärtää näiden kokemusten merkitystä ja verrata tuloksia aikaisempiin tutkimuksiin.

Tutkimuskysymykseni on:

Miten lapset ja nuoret kokevat köyhyyden?

YK:n yleissopimus lasten oikeuksista (1990, 1.§.) määrittelee lapsiksi kaikki alle 18-vuotiaat. Suomessa on kuitenkin yleisesti käytössä käsite nuori, jolla tarkoitetaan lasta murrosiästä eteenpäin. Nuorten mielenterveystalo -sivuston (Mielenterveystalo) mukaan nuoruusikä ajoittuu ikävuosiin 12–22, nuorisolaki (2016) taas määrittelee nuoren alle 29-vuotiaaksi. Nuoruuden raja on häilyvä ja nuoren määrittely vaihtelee. Tutkimuksessani käytän käsitteitä lapsi ja nuori sen mukaisesti, miten niitä on käytetty tutkimusaineistossa.

Lapsiperheiden köyhyyttä kuvataan kirjallisuudessa ja tutkimuksissa erilaisilla käsitteillä, joita olen määritellyt luvussa 2.2. Jatkossa selkeyden vuoksi käytän käsitettä lapsiperheiden köyhyys, kun käsittelen köyhyyttä lapsiperheissä. Tämä käsite pitää sisällään tässä työssä lapsiköyhyyden, lapsiperheköyhyyden, pienituloisuuden, vähävaraisuuden ja huono-osaisuuden.

3.2 Tutkimusmenetelmänä kirjallisuuskatsaus

Tutkielmani on aiempaan kirjallisuuteen perustuva laadullinen, klassinen kirjallisuuskatsaus, jonka tarkoituksena on luoda yhteenveto, tiivistelmä tai yleiskatsaus tarkasti määritellystä ja rajatusta aihepiiristä aiempien tutkimusten pohjalta (Kallio 2006, 19, 25). Kirjallisuuskatsausta voidaan pitää teoreettisena tutkimuksena, jonka avulla syvennetään tietoa aihealueista, joista

on riittävästi aiempaa tutkimustietoa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 138). Review -tutkimuksen keinoin pyrin kartoittamaan lasten ja nuorten kokemuksia köyhyydestä heidän eletyssä arjessaan aiemman tutkimustiedon pohjalta.

Kun tutkimuksen aineistona on aiemmin julkaistut tieteelliset artikkelit ja tutkimukset, salassapito-ongelmia ei erikseen tarvitse miettiä, mutta on huomioitavaa, että muut tutkimuseettiset kysymykset koskevat myös kirjallisuuskatsausta. Hyvän tutkimuksen lähtökohtana on tutkijan eettinen sitoutuneisuus. Tutkijan on koko tutkimusprosessin ajan otettava huomioon tieteen etiikka ja tehtävä päätöksiä tältä pohjalta. Tutkimuksen eettisyys, luotettavuus ja laatu kulkevat käsi kädessä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 147, 149, 150) ja tutkimuksessa tehdyt eettiset ratkaisut ovat avainasemassa tutkimuksen uskottavuutta arvioitaessa. Olen pyrkinyt tutkijana rehellisyyteen, tarkkuuteen ja huolellisuuteen niin tiedonhankinnassa, tutkimusmenetelmän valinnassa kuin raportin kirjoittamisessakin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeiden mukaisesti. (TENK 2012, 6–7.)

Kirjallisuuskatsauksessa luotettavuuden kannalta on tärkeää, että tiedonhaun tulee olla systemaattista ja aineiston riittävän laaja-alainen. Tärkeää on myös avoimuus ja toistettavuus. (Fink 2020, 6, 16.) Luotettavuuteen pyrin kiinnittämään huomiota niin tiedonhaussa, aineiston määrässä kuin myös siinä, että tutkimusvaiheet ja menetelmät ovat tarkasti auki kirjoitettuja. Keskeistä review -tutkimukselle on aiemman tutkimuksen analyysi ja analyysin pohjalta muodostettu synteesi. Analyysi ja synteesi kulkevat päällekkäin ja tutkimusta kuvaa syklimäisyys. (Kallio 2006, 21, 23.) Tutkimusprosessini alkoi kiinnostavan aihepiirin etsimisellä, aihepiirin taustoittamisella teorian tiedolla ja tutkimusaineistonhankinnalla. Aineiston analysoinnin kautta pyrin löytämään vastauksen tutkimuskysymykseen. Johtopäätöksissä pohdin tuloksia ja niiden merkityksiä syvällisemmin sekä vertaan niitä aikaisempiin tutkimuksiin.

3.3 Aineiston kuvaus ja analyysi

Hain tutkielmaani varten aineistoa seuraavista tietokannoista: Google Scholar, Finna, Andor, Ebsco ja ProQuest. Käytettyjä hakusanoja olivat suomeksi lapset, nuoret, lapsiköyhyys, lapsiperheköyhyys, köyhyys, lasten kokemukset, lasten käsitykset, lasten näkökulma ja

englanniksi child, children, young people, childpoverty, childhood poverty, poverty, poor, child's experience, child's perspective, child's perception. Lasten ja nuorten köyhyyden kokemuksista länsimaissa ei tutkimuksia paljoa ole, joten käytin eri hakusanojen ja lausekkeiden yhdistelmiä laajasti, rajausta hakuihin ei tarvinnut tehdä. Hakulausekkeissa käytin lainausmerkkejä, sanan katkaisua sekä Boolean operaattoreita AND ja OR. Tein haun suomenkielisillä hakusanoilla myös Julkarin julkaisuarkistoon. Tutkimusaineiston valintaan vaikuttivat kieli, luotettavuus, julkaisuvuosi, saatavuus, sisältö ja tutkimusmaa. Tarkemmin sisäänotto- ja ulossulkukriteerit on esitetty taulukossa 1.

Taulukko 1. Tutkimusaineiston sisäänotto- ja ulossulkukriteerit.

Sisäänottokriteerit:	Ulossulkukriteerit:
Kielenä suomi tai englanti	Muun kielinen
Vertaisarvioitu tutkimusartikkeli tai tutkimus	Ei vertaisarvioitu
Julkaistu vuonna 2010 tai sen jälkeen	Julkaistu ennen vuotta 2010
Vastaa tutkimuskysymykseen	Ei vastaa tutkimuskysymykseen
Saatavilla verkossa kokonaisuudessaan	Ei vapaasti saatavilla
Tutkimus tehty Euroopan maissa	Tutkimus tehty muualla kuin Euroopassa

Saadakseni ajankohtaista tietoa köyhyyden kokemuksiin liittyen, rajasin hakuni vuonna 2010 ja sen jälkeen julkaistuihin kotimaisiin ja kansainvälisiin vertaisarvioituihin, tieteellisiin artikkeleihin, tutkimuksiin ja väitöskirjoihin, jotka on kirjoitettu suomeksi tai englanniksi. Kirjallisuuskatsaukset rajasin hausta pois. Rajasin tutkimukset eurooppalaisiin hyvinvointivaltioihin, koska mielestäni köyhyys Euroopan ulkopuolella on erilaista. Valikoin aineistoa sen mukaan, vastaako se tutkimuskysymykseeni eli tuleeko lasten ja nuorten ääni näkyväksi tutkimuksissa. Valintakriteerinä toimi myös se, että tutkimukset olivat maksuttomia ja verkosta vapaasti saatavilla.

Aineistonkeruuvaiheessa valitsin aluksi tutkimusaiheeseeni sopivat artikkelit otsikon perusteella ja keräsin aineistoluettelo word-dokumentille. Hakujen jälkeen mahdollisia artikkeleja oli 22, jonka jälkeen perehdyin artikkeleihin tarkemmin tiivistelmän pohjalta. Jos artikkeli tiivistelmän perusteella vastasi tutkimuskysymykseeni, luin artikkelin kokonaisuudessaan. Mahdolliset tutkimuskysymykseeni vastaavat artikkelit keräsin uudelle

word-dokumentille. Artikkeleja jäi jäljelle seitsemän ja palasin uudelleen tiedonhaun pariin. Syklimäisyys on näkyvässä myös omassa työskentelyssä (ks. Kallio 2006, 23). Tietokantojen lisäksi etsin mahdollisia aineistoja jo löytämäni artikkelien lähdeluetteloista, jolloin käytin tietokannoissa viitehakua kirjoittajan nimellä.

Tutkielmani aineistoksi valikoitui yhdeksän vertaisarvioitua, tieteellistä artikkelia, ja yksi suomalainen tutkimusraportti (ks. liite 1.). Artikkeleista kaksi on suomenkielisiä ja loput seitsemän englanninkielisiä. Artikkeleiden tutkimuksista suomalaisia on kolme, loput kuusi ovat kansainvälisiä. Kansainvälisten artikkelien tutkimusaineistot ovat Ruotsista, Norjasta, Saksasta, Alankomaista, Skotlannista ja Iso-Britanniasta. Neljä artikkelia käsittelee lasten ja nuorten kokemuksia ja käsityksiä köyhyydestä (Hakovirta & Kallio 2014; Lemetyinen 2014; Farthing 2016; Andresen & Meiland 2019), yhdessä artikkelissa tutkimuskohteena ovat köyhyyden kokemukset koulunkäyntiin liittyen (Naven ym. 2019). Odenbring (2018) on tutkinut köyhien lasten ja nuorten elinolosuhteita ja Harju & Thorød (2010) ovat tarkastelleet lasten köyhyyden kokemuksia lapsen oikeuksien näkökulmasta. Kahdessa artikkelissa tutkimuskohteena on ollut köyhyyden vaikutus subjektiiviseen hyvinvointiin lasten kokemana (Sarti ym. 2015; Haanpää ym. 2019). Hakovirran ja Rantalaihon (2012) tutkimuksessa tutkimuskohteena on ollut taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa, jossa köyhyys lasten kokemana on ollut yksi tutkimuskohteista, vaikkakaan ei pääaihe. Haanpää ym. (2019) kuvaavat määrällisen tutkimuksen tuloksia, kaikissa muissa tutkimukset ovat olleet laadullisia.

Aineiston analyysissä olen käyttänyt aineistolähtöistä sisällönanalyysia, joka koostuu pelkistämisestä, aineiston ryhmittelystä ja abstrahoinnista. Pelkistämisessä tutkimusaineistoa karsitaan, tiivistetään tai pilkotaan. Aineistosta etsitään ensin tutkimustehtävään liittyvät ilmaukset, jotka pelkistetään. Pelkistetyt ilmaukset ryhmitellään ja näistä muodostetaan alaluokkia tutkittavaan ilmiöön liittyen. Luokittelun avulla saadaan alaluokkia, yläluokkia ja pääluokkia, joita ei vielä voi pitää kirjallisuuskatsauksen tuloksena. Abstrahoinnin avulla etsitään kaikkia luokkia yhdistävä luokka eli käsitteellistetään saatuja tuloksia ja edetään näin teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Johtopäätöksissä tutkija tuo esille oman ymmärryksensä siitä, mitä tutkimuksen kautta esille nostetut asiat tutkittaville merkitsevät ja saatuja luokkia tarkastellaan teoriataustan kautta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123–127, 140.)

Aloitin aineiston analyysin tulostamalla artikkelit ja lukemalla ne kaikki läpi. Näin varmistuin siitä, että ne vastaavat tutkimuskysymykseeni ja niissä on kuuluvilla lasten ja nuorten ääni. Seuraavaksi aloitin aineiston pelkistämisen. Toisella lukukierroksella alleviivasin artikkeleista lasten kokemuksia köyhyydestä. Huomasin, että köyhyyden kokemukset liittyvät sekä omaan että toisen köyhyyteen ja kolmannella lukukierroksella erottelin värikoodeilla omaan tai toisen köyhyyteen liittyviä kokemuksia. Keräsin värikoodatut köyhyyden kokemukset word-dokumentille ja muodostin niistä pelkistettyjä ilmauksia, kuten ”vaatteiden likaisuus”, ”epäterveellinen ruoka”, ”ei omaa huonetta”, ”ei harrastusta” ja ”halu auttaa”. Aloin hahmotella pelkistetyistä ilmauksista käsitekarttojen avulla mahdollisia alaluokkia. Huomasin, että jaottelu omiin ja toisen köyhyyden kokemuksiin ei ole toimiva, koska kokemuksissa on liikaa päällekkäisyyttä, joten luovuin siitä. Käsitekarttojen avulla syntyi alaluokkia, kuten ”vaatteet”, ”sosiaaliset suhteet” ja ”häpeä”, joita oli tässä vaiheessa 20.

Alaluokassa ”vaate” oli ilmauksia, kuten ”likaisuus” ja ”merkkivaatteiden puute”. Sosiaaliset suhteet teeman alle sijoittuivat ilmaukset, kuten ”kaverit” ja ”ulkopuolisuus”. Käsitekarttojen avulla valmistuneiden alaluokkien jälkeen luin artikkelit taas kerran, merkitsin värikoodeilla alaluokkiin sopivia ilmauksia ja siirsin värikoodatuista kohdista erilliseen word-tiedostoon tekstiotteita alaluokkien alle. Analyysin edetessä yhdistelin alaluokkia yhteen ja viimeisen analyysikierroksen jälkeen tutkimuskysymykseeni vastaavia alaluokkia oli 14. Analyysissäni olen siis pyrkinyt yhdistämään alaluokista ja niiden sisällöistä ja merkityksistä laajempia kokonaisuuksia: yläluokat, pääloukat ja kaikkia luokkia yhdistävä luokka. Nämä luokat ja niiden sisällöt ovat kuvattuna taulukossa 2.

Taulukko 2. Analyysin tuloksena syntyneet luokat lasten ja nuorten köyhyyden kokemuksista.

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka	Yhdistävä luokka
<ul style="list-style-type: none"> Koti ja asuminen Ruoka Vaatteet Raha ja materia 	Arkea rajoittava köyhyys	KÖYHYIDEN KOKEMUKSET LASTEN JA NUORTEN ARJESSA	LASTEN JA NUORTEN KOKEMUKSIA OMASTA TAI TOISEN KÖYHYDESTÄ
<ul style="list-style-type: none"> Sosiaaliset suhteet Kiusaaminen Koulunkäynti Vapaa-aika ja harrastukset 	Hyvinvointia heikentävä köyhyys		
<ul style="list-style-type: none"> Eriarvoisuus ja epätasa-arvo Häpeä ja leimautuminen 	Negatiiviset tunteet	KÖYHYIDEN KOKEMUSTEN AIHEUTTAMAT TUNTEET	
<ul style="list-style-type: none"> Myötätunto 	Positiiviset tunteet		
<ul style="list-style-type: none"> Luonteenpiirteet ja käytös Ulkoiset tekijät 	Yksilöön liittyvät stereotypiat	KÖYHYIDEN LIITTYVÄT STEREOTYPIAT	
<ul style="list-style-type: none"> Ongelma-perheet 	Perheeseen liittyvät stereotypiat		

Analyysin tuloksena syntyi kolme pääluokkaa, jotka ovat **köyhyyden kokemukset lasten ja nuorten arjessa, köyhyyden kokemusten aiheuttamat tunteet ja köyhyyteen liittyvät stereotypiat**. Köyhyyden kokemukset lasten ja nuorten arjessa jakautuvat kahteen yläluokkaan: **arkea rajoittava köyhyys ja hyvinvointia heikentävä köyhyys**. Yläluokka kertoo, että köyhyyden kokemusten aiheuttamat tunteet voivat olla positiivisia tai negatiivisia ja köyhyyteen liittyvät stereotypiat voivat kohdistua yksilöön itseensä tai koko perheeseen. Kaikkia luokkia yhdistävä luokka on **lasten ja nuorten kokemuksia omasta tai toisen köyhyydestä**, joka kertoo, että köyhyyden kokemukset voivat olla joko omasta tai toisen köyhyydestä. Seuraavassa luvussa kuvaan analyysin avulla muodostamiani käsitteitä ja luokkia sekä niiden sisältöä. Vastaan seuraavassa luvussa tutkimuskysymykseen eli miten lapset ja nuoret kokevat köyhyyden.

4 LASTEN JA NUORTEN KOKEMUKSIA OMASTA TAI TOISEN KÖYHYDESTÄ

4.1 Köyhyyden kokemukset lasten ja nuorten arjessa

Lapset ja nuoret kokevat köyhyyden rajoittavan arkea ja heikentävän omaa hyvinvointia.

Tarkemmin näiden luokkien alla olevat sisällöt on kuvattu taulukossa 3.

Taulukko 3. Köyhyyden kokemukset lasten ja nuorten arjessa.

KÖYHYDEN KOKEMUKSET LASTEN JA NUORTEN ARJESSA	
ARKEA RAJOITTAVA KÖYHYYS	<ul style="list-style-type: none">• Koti ja asuminen• Ruoka• Vaatteet• Raha ja materia
HYVINVOINTIA HEIKENTÄVÄ KÖYHYYS	<ul style="list-style-type: none">• Sosiaaliset suhteet• Kiusaaminen• Koulunkäynti• Vapaa-aika ja harrastukset

Arkea rajoittava köyhyys

Aineistosta nousi esiin, että **kotiin ja asumiseen** liittyvät köyhyyden kokemukset liittyivät kodin ulkoisiin tekijöihin, niukkuuteen, ahtauteen ja oman tilan puutteeseen. Oma asuinalue koettiin rumana ja asuinalueen taloja kuvattiin rappeutuneiksi ja huonolaatuisiksi (Farthing 2016, 112; Sarti ym. 2015, 539). Lapset toivat esille, että omalla asuinalueella on huono maine johtuen alueen turvattomuudesta, ei niinkään köyhyydestä (Sarti ym. 2015, 539). Turvattomuutta aiheuttivat kaduilla ja leikkipuistoissa kokoontuvat nuorisoryhmät (Andresen & Meiland 2019, 97; Sarti, ym. 2015, 539). Vain Andresenin & Meilandin (2019, 97) tutkimuksessa oma asuinalue koettiin uhkaavana. Lapset toivat esille, että leikkivät paljon ulkona, mutta oman pihan puute koettiin huonona. Kun omaa pihaa ei ole, julkiset leikkipuistot ovat lasten ensisijaisia leikkipaikkoja, mutta lapset kokivat niiden laadun olevan huono. Leikkipuistoja kuvailtiin tylsiksi ja pienille lapsille tarkoitetuiksi. (Sarti ym. 2015, 538–539.)

Lemetyisen (2014, 106) tutkimuksessa nuoret kuvasivat kotejaan vanhanaikaisiksi ja huonokuntoisiksi. Kotiin liitettiin myös askeettisuus ja niukkuus (mt). Huonekaluja ja tavaraa oli vähän (Lemetyinen 2014, 106; Odenbring 2018, 855), eikä kaikilla ollut edes omaa sänkyä (Lemetyinen 2014, 106). Lapset ja nuoret eivät halunneet tuoda kavereita kotiin, koska kokivat oman kodin sisutuksen ja tavaran vähyyden nolona ja hävettävänä (Odenbring 2018, 855; Lemetyinen 2014, 106). Sartin ym. (2015, 538) tutkimuksessa lapset toivat esille asuntojen ohuet seinät, joiden vuoksi lasten meteli kuuluu naapuriin ja naapurit hermostuvat.

Ahtaus ja oman tilan puute koettiin haasteellisena. Ahtaat asumisjärjestelyt ja osaltaan myös suuret perheet tarkoittavat usein sitä, että lapsilla ei ole kotona tilaa leikkiä yksin tai kaverin kanssa (Sarti ym. 2015, 538). Aineiston mukaan suurimmalla osalla ei ole omassa kodissa omaa huonetta. Lapset näkevät kuitenkin tärkeänä, että kodissa on heille oma tila, jonka he voivat sisustaa ja järjestää haluamallaan tavalla ja jonne he voivat vetäytyä omaan rauhaan ja lepäämään tarvittaessa. (Andresen & Meiland 2019, 96.) Vastaajat kertovat, että jakavat huoneen sisarustensa kanssa ja kokevat, että heillä ei ole yksityisyyttä eikä mahdollisuutta tehdä läksyjä rauhassa (Harju & Thorød 2011, 290; Naven ym. 2019, 321). Harjun ja Thorødin (2011, 291) tutkimuksessa lapset toivat esille asunnon menetyksen tai jatkuvan häätöuhan alla elämisen taloudellisten resurssien puutteen vuoksi. Lapset kokivat asumisen epävarmuuden ahdistavana ja se aiheutti heille huolta ja ärsyyntymistä, mutta heillä oli myös toive paremmasta tulevaisuudesta (mt). Lemetyisen (2014, 106) tutkimuksessa nuoret kokivat, että asunnon menetykseen ja muuttoon liittyi myös koko elinpiirin muutos; ystävät, koulu ja paikkakunta. Nuoret kokivat haasteellisena löytää kunnollinen, kohtuukokoinen perheasunto, joka olisi kohtuullisen hintainen ja perheellä olisi siihen varaa (Farthing 2016, 112).

Ruokaan ja ruuan puutteeseen liittyvät kokemukset nousivat vahvasti esille tutkimusaineistosta. Lapset eivät kärsineet nälästä, mutta toivat esille terveellisen ruuan puutteen sekä ruuan määrän ja laadun (Andresen & Meiland 2019, 96; Harju & Thorød 2011, 290; Lemetyinen, 2014, 106.) Aina ei ollut mahdollisuutta yhteen lämpimään ateriaan päivässä. (Andresen & Meiland 2019, 96; Harju & Thorød 2011, 290) ja lämmin ateria korvattiin leivällä tai muulla epäterveellisellä ruualla, kuten keksit ja murot. Kun rahaa ei ole, jääkaappi on tyhjä. (Harju & Thorød 2011, 290.) Lemetyisen (2014, 107) tutkimuksen mukaan

perheissä syötiin samaa ruokaa monta päivää peräkkäin, keitot ja puurot nähtiin edullisina ruokina. Nuoret kertoivat myös syövänsä usein kavereiden luona (mt). Kahdesta tutkimuksesta nousi esille aamupalan puute ja kouluun meneminen nälkäisenä (Odenbring 2018, 853; Andresen & Meiland 2019, 96). Opettajalle ei kerrota perheen köyhyydestä, vaan valehdellaan, että aamupalaan ei ollut aikaa (Odenbring 2018, 853).

Aineiston mukaan lapset ja nuoret olivat tietoisia ruokaan kuluvaan rahamäärästä ja rahan puutteen tuomista rajoituksista ruuan ostoon. Nuoret kokivat, että ruuan määrästä ja laadusta tingittiin, kun perheessä oli taloudellisesti tiukkaa. Hedelmiin, herkkuihin ja hyvään, laadukkaaseen ruokaan raha ei riitä. (Lemetyinen 2014, 106.) Lapset toivat esille, että juustoa ei aina voi ostaa tai sen ostamista on rajoitettava. Kalliita elintarvikkeita ostettiin, kun niihin oli laitettu alennuslaput. (Harju & Thorød 2011, 290.) Nuoret kertoivat myös, että kun perheessä raha oli tiukassa, he joutuivat miettimään monta viikkoa, mitä söisivät. Ruokatarvikkeita haettiin seurakunnasta tai ruokajakelusta. (Lemetyinen 2014, 107.)

Köyhien lasten **vaatteet** voivat olla likaisia ja rikkinäisiä (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 59; Lemetyinen 2014, 107) ja ne on usein ostettu tavarataloista (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 59) tai käytettyinä (Lemetyinen 2014, 107; Andresen & Meiland 2019, 96). Lemetyisen (2014, 107) ja Harjun & Thorødin (2011, 289) tutkimuksista selviää, että vaatteita ostettiin vain todelliseen tarpeeseen ja vaatteiden määrä oli pieni. Osa lapsista kertoi, että vaatteet saattoivat olla pieniä, koska he kasvoivat nopeasti, eikä ollut varaa ostaa uusia ja sopivia vaatteita. Vaatteiden ulkonäön rinnalla niiden käytännöllisyys nähtiin tärkeänä. (Harju & Thorød 2011, 289.) Säänmukaisten vaatteiden puute vaikutti omiin toimintaan ja leikkimahdollisuuksiin (Andresen & Meiland 2019, 96).

Lapsille ja nuorille vaatteisiin liittyi vahvaa symboliikkaa ja niiden nähtiin rajoittavan osallisuutta ja osallistumista sosiaalisissa suhteissa. Aineistona käyttämissäni tutkimuksissa vaatteet nähtiin sosiaalisesti yhdistävinä tekijöinä ja ne vaikuttivat omaan asemaan ja hyväksytyksi tulemiseen kaveripiirissä. (Harju & Thorød 2011, 289; Lemetyinen, 2014, 107; Andresen & Meiland 2019, 96.) Lapsilla ja nuorilla ei ollut mahdollisuutta saada hienoja vaatteita tai merkkivaatteita, joita kavereilla oli (Andresen & Meiland 2019, 96). Köyhien perheiden lapset eivät näin ollen pystyneet samaistumaan vallitsevaan muotinormistoon (Hakovirta & Kallio 2014, 156). Varsinkin nuorille vaatteet ja kengät kertoivat, keitä he ovat.

Ne ovat vahvana osana identiteetin rakentumisessa. (Harju & Thorød 2011, 289.) Andresen (2019, 96) toteaa, että vaatteet ovat lapsille arka aihe. Vaatteet näyttäytyvät tutkimusaineistossa monimerkityksellisinä ja ne ovat esillä vahvasti myös köyhyyden kokemusten aiheuttamissa tunteissa sekä stereotyyppioissa.

Haanpään ym. (2019, 35) tutkimuksen perusteella voi todeta, että **materiaalla** on vahva merkitys lasten elämässä. Materian puutteen nähtiin alentavan tyytyväisyyttä elämään, kun muut muuttajat olivat hallinnassa (mt). Tutkimustulokset ovat ristiriitaisia materian puutteesta ja sen merkityksestä. Hakovirta ja Rantalaiho (2012, 59) kertoivat, että tutkimuksen vastaajien mukaan köyhyydessä ei ole kyse siitä, etteikö lapsilla olisi välttämättömiä kulutustavaroita. Kyse on siitä, että köyhien lasten tavarat ovat käytettyjä ja malliltaan vanhoja. Vastaajien mukaan köyhän ja rikkaan erottaa kännykästä. Lapset kokivat myös, että köyhien perheiden lapsilla ei ole minimivaatimuksia täyttäviä elektroniikkalaitteita. (Mt., 59, 156–157.) Lemetyisen (2014, 107) tutkimuksessa nuoret kertoivat, että välttämättömiä tarvikkeita ei aina pysty ostamaan. Nuoret kokivat, että rahan puute ja vähävaraisuus näkyy ei-välttämättömien kulutustavaroiden (kuten pesukone tai auto) puutteena tai niistä luopumisena (mt). Myös opiskeluun liittyvät materiaalikulutukset koettiin korkeina (Farthing 2016, 113; Naven ym. 2019, 320). Oletuksena oli, että kaikilta löytyy kotoa tietokone, tarvittavat ohjelmat, nettiyhteys ja tulostusmahdollisuus (Naven ym. 2019, 320).

Haanpään ym. (2019, 35) tutkimuksen mukaan 14 prosenttia vastanneista (vastanneita 1793) koki, että perheen tuloilla oli erittäin vaikea tulla toimeen. Lapsilla ei välttämättä ole käsitystä siitä, kuinka paljon **rahaa** perhe tarvitsee, mutta he ovat hyvin tietoisia vanhempien rahahuolista (Andresen & Meiland 2019, 98). Rahaa oli käytössä rajallisesti ja sen käyttöä oli priorisoitava tarkkaan (Harju & Thorød 2011, 290). Lemetyisen (2014, 107) tutkimuksessa nuoret kokivat, että joutuivat miettimään raha-asioita etukäteen ja karsimaan omia menojaan taloudellisen tilanteen mukaan. Lapset suojelivat myös vanhempiaan köyhyydeltä ja puutteelta ja ottivat vastuuta perheen hankinnoista. Lapset ostavat omilla rahoillaan kotiin ruokaa, muita kodin perustarvikkeita tai vapaa-ajan varusteita, joita vanhempien tulisi hankkia (Harju & Thorød 2011, 290, 293). Lapset kertovat keräävänsä pulloja saadakseen itselleen käyttörahaa (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 106). Lapset liittyvät köyhyyteen ja rahan

puutteeseen sekä säästämisen (Harju & Thorød 2011, 290) että velkaantumisen. Lapset näkivät, että joitakin tavaroita on vain hankittava yhteiskunnan kulutusnormiston mukaisesti ja kun rahaa ei ole, tavarat on ostettava velaksi. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 71.)

Hyvinvointia heikentävä köyhyys

Lapset ja nuoret kokivat, että köyhydessä eläminen vaikuttaa negatiivisesti **sosiaalisiin suhteisiin**, erityisesti luottamuksellisten ystävyysuhteiden luomiseen. Oma köyhyys koettiin häpeällisenä, eikä siitä haluttu kertoa muille. Aineiston perusteella köyhyys koettiin myös nolona ja köyhyden vuoksi kiusatuksi joutumista pelättiin, jonka vuoksi ympärillä oleviin ihmisiin oli vaikea luottaa. (Odenbring 2014, 854.) Lapset kertoivat, että heillä on vähän tai ei ollenkaan läheisiä ystävyysuhteita. Kaverit asuivat kaukana, eikä heitä voinut kutsua kotiin, koska omaa köyhyyttä ei haluttu kavereille näyttää. (Andresen & Meiland 2019, 98.) Lapset kokivat itsensä ulkopuolisiksi vertaissuhteissa vaatteidensa vuoksi (Harju & Thorød 2010, 289). Vastaajien mukaan köyhyys näkyi myös vanhemmuudessa. Lapset kertoivat vanhempiansa joutuvan jatkuvasti suunnittelemaan säästämistä ja rajoittamaan hankintoja. Köyhydestä johtuvat taloudelliset vaikeudet näkyivät vanhemmissa hermostuneisuutena ja kärsimättömyytenä. (Lemetyinen 2014, 107.) Surua aiheutti se, että vanhemmat joutuvat tekemään töitä niin paljon, etteivät he voi viettää niin paljoa aikaa yhdessä (Sarti ym. 2015, 540).

Köyhä lapsi joutui usein **kiusatuksi**, jää syrjään tai suljetaan ulos ryhmästä (Harju & Thorød 2010, 289; Hakovirta & Rantalaiho 2012, 63, 67). Kiusaajiksi nähtiin varakkaampien perheiden lapset. Kiusaaminen voi näyttäytyä edellä mainittujen lisäksi omien tavaroiden kehuskeluna, tai köyhän lapsen vaatteiden ja tavaroiden pilkkaamisena. (Sarti ym. 2015, 539–540.) Hakovirran ja Rantalaihon (2012, 87) tutkimuksessa vastaajat kokivat kiusatuksi joutumisen johtuvan köyhän lapsen luonteenpiirteistä ja olemuksesta, kun taas Harjun ja Thorødin (2010, 289) sekä Navenin (2019, 319) tutkimuksissa olleet lapset ja nuoret kertoivat syyn olevan rikkiäisissä, kuluneissa ja halvoissa vaatteissa. Köyhän lapsen nähtiin olevan myös yksinäinen, koska hänen seuraansa vieroksutaan, eikä kaverit halua mennä köyhän lapsen kotiin. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 92.)

Koulunkäynti ja opiskelu olivat keskeisiä asioita lasten ja nuorten elämässä. Tutkimusaineiston perusteella (Harju & Throrød 2010, 292) koulunkäyntiin ja opiskeluun suhtaudutaan köyhyydestä huolimatta positiivisesti. Näin ei kuitenkaan aina ole. Lemetyisen (2014, 108) tutkimusaineiston nuoret kokivat huolta perheen köyhyydestä, joka vaikutti yöuniin, aiheutti väsymystä ja keskittymisvaikeuksia ja tätä kautta heikensi koulumenestystä. Osa nuorista toi esille taloudellisten huolten aiheuttaneen niin suurta ahdistusta, että olivat joutuneet keskeyttämään peruskoulun jälkeiset opintonsa (Harju & Thorød 2010, 292). Nuoret kokivat myös köyhyyden vaikuttavan omiin jatkokoulutusmahdollisuuksiin, koska köyhyyden vuoksi maksulliset jatko-opinnot eivät olleet mahdollisia (Lemetyinen 2014, 109). Kun köyhyys ei ollut omakohtaista, lapset näkivät, että köyhempien lasten koulunkäyntiin liittyi haasteita ja vaikeuksia eikä koulumenestys ollut hyvää. Tutkimusaineiston perusteella tämä johtui siitä, että köyhät lapset eivät saa vanhemmiltaan tukea koulutehtäviin. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 66.)

Lasten ja nuorten **vapaa-aikaan** liittyy harrastustoiminta, joka yleensä on seurojen, yhdistysten ja järjestöjen järjestämää maksullista toimintaa. Tutkimusaineistosta nousi esille, että köyhän perheen lapsilla ei ollut mahdollisuutta maksulliseen **harrastukseen** (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 65; Lemetyinen 2014, 109; Sarti ym. 2015, 540). Jo aloitetun harrastuksen keskeyttäminen taloudellisen tilanteen vuoksi koettiin vaikeana ja se aiheutti surua ja pahaa mieltä (Lemetyinen 2014, 109; Sarti ym. 2015, 540). Lemetyisen (2014, 109) tutkimuksessa nuoret toivat esille harrastusten keskeyttämisen vaikuttavan kielteisesti koko vapaa-aikaan ja ystävyys-suhteisiin. Tutkimusaineiston (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 65; Lemetyinen 2014, 2014, 109; Sarti ym 2015; 540) perusteella voi todeta, että ilman rahaa on vähemmän tekemistä. Näin ollen köyhyys kaventaa köyhien lapsiperheiden mahdollisuuksia osallistua ja harrastaa. Tämä tulee esille Hakovirran ja Kallion (2012, 65) tutkimusaineistosta, jossa toisen köyhyyttä tutkittaessa lapset kokevat, että köyhien perheiden lapset viettävät vapaa-aikaansa kotona TV:n, tietokoneen tai pelikonsolin ääressä, koska muuhun heillä ei ole varaa.

4.2 Köyhyyden kokemusten aiheuttamat tunteet

Lasten ja nuorten kokemaan köyhyyteen liittyy sekä negatiivisia että positiivisia tunteita. Köyhyyteen liittyviä tunteita on havainnollistettu taulukossa 4.

Taulukko 4. Köyhyyden kokemusten aiheuttamat tunteet.

KÖYHYEDEN KOKEMUSTEN AIHEUTTAMAT TUNTEET	
Negatiiviset tunteet	<ul style="list-style-type: none"> • Eriarvoisuus ja epätasa-arvo • Häpeä ja leimautuminen
Positiiviset tunteet	<ul style="list-style-type: none"> • Myötätunto

Köyhyyteen liittyy monenlaisia tunteita, jotka voivat olla negatiivisia, mutta myös positiivisia. Positiiviset tunteet olivat mielestäni odottamattomia. Keskeisimmiksi negatiivisiksi tunteiksi tutkimusaineistosta nousivat odotetusti eriarvoisuus ja epätasa-arvo sekä häpeä ja leimautuminen, mutta yllättävästi lasten ja nuorten kokemuksena oli myös myötätunto. Jonkin verran tutkimustuloksissa esiintyi vihaa, pelkoa, syyllisyyttä, kateutta ja turvattomuutta omaan tai toisen köyhyyteen liittyen, mutta nämä olivat yksittäisiä tunteita, jotka olen jättänyt analyysin ulkopuolelle.

Kulutus ja materia ovat keskeisiä elementtejä lasten ja nuorten elämässä (Haanpää ym. 2019, 35) ja tämä näkyy tutkimusaineiston esiin tuomissa tunteissa omassa tai toisen köyhyydessä. Köyhyys aiheuttaa lapsille ja nuorille tunnetta **eriarvoisuudesta ja epätasa-arvosta**. Lapset vertailevat itseään toisiin niin kulutus-, osallistumis- kuin harrastusmahdollisuuksissakin (Lemetyinen 2014, 111). Tutkimusaineiston (Sarti ym. 2015, 540) mukaan lapset kokevat, että heillä ei ole samanlaisia kulutusmahdollisuuksia kuin ikätovereilla, eivätkä he saaneet vapaasti valita vaatteitaan. Myös kodin tavaramäärää vertailtiin kavereiden koteihin (Odenbring 2018, 855). Varusteiden puute koulun liikuntatunnilla tuo tunteen eriarvoisuudesta, kun ei itse pysty vaikuttamaan siihen, mihin osallistuu. Myös harrastuksen keskeyttäminen aiheutti vertaamista parempiosaisiin ystäviin ja kokemusta eriarvoisuudesta. (Lemetyinen 2014, 109.) Eriarvoisuutta koettiin myös tarvittavien laitteiden ja ohjelmien puutteesta opintoihin liittyen. Nuoret kokivat myös syyllistämistä opettajien taholta puutteisiin liittyen. (Lemetyinen 2014, 109; Farthing 2016, 113; Naven ym. 2019, 320.) Vain yhdessä tutkimuksessa nuoret toivat esille rajatut mahdollisuudet jatko-opintoihin perheen köyhyyden vuoksi, joka vahvisti heidän ajatustaan siitä, että köyhyys periytyy ja jatkuu aikuisuuteen saakka. Nuoret kokivat vahvaa eriarvoisuutta ja epätasa-arvoa. (Lemetyinen 2014, 109.)

Lapset ja nuoret kokevat suurta **häpeää** omasta ja oman perheen köyhyydestä, joka nousee esille koko tutkimusaineistosta. Ylipäättään lapset kokevat köyhyyden vaikeana asiana, josta on vaikea puhua ääneen tai kertoa kenellekään (Odenbring 2018, 855; Sarti ym. 2015, 540). Lemetyisen (2014, 109, 111) tutkimuksessa nuoret kertovat salaavansa ja peittelevänsä köyhyyttä. Nuoret saattavat selitellä kavereilleen harrastuksen puutetta sillä, että itseä ei kiinnosta tai ei halua harrastaa, vaikka kyse on siitä, että perheellä ei ole harrastukseen varaa (mt). Jos perhe leimataan ulkoapäin köyhäksi, se aiheuttaa suurta häpeää (Sarti ym. 2015, 540). Häpeää lisää lasten silmissä se, että hyvinvointivaltioissa yleisesti puhutaan, että köyhyyttä ei ole, vaikka tutkimukseen vastanneet lapset elävät köyhyyden keskellä joka päivä (Odenbring 2018, 854). Häpeän tunne näyttäytyy melko abstraktina tutkimusaineistossa, eikä sitä liitetä juurikaan rahan tai materian puutteeseen, esimerkiksi vaatteisiin, joilla on lapsille suuri merkitys. Ainoastaan Odenbringin (2018, 854) ja Lemetyisen (2014, 109) aineistoista nousi esille häpeä, jota koetaan siitä, ettei itsellä ole varaa samoihin asioihin kuin muilla luokkakavereilla. Samoin kaverin rahoilla eläminen tai kavereilta rahan lainaaminen koetaan häpeällisenä ja nöyryyttävänä (Lemetyinen 2014, 109).

Tutkimusaineiston perusteella **leimautumista** tapahtuu materian ja rahan puutteen vuoksi. Varsinkin vaatteet nähtiin ulospäin näkyvänä merkinä, joiden vuoksi leimaamista tapahtui. Vaatteet kertovat, oletko rikas vai köyhä (Hakovirta & Kallio 2014, 156). Rikkinäiset ja kuluneet vaatteet ovat visuaalinen merkki köyhyydestä (Harju & Thorød 2011 290). Navenin ym. (2019, 319) tutkimus sijoittui Skotlantiin, jossa kouluissa on käytössä koulujen määrittelemät koulupuvut ja asusteet. Osa kouluista hyväksyi halpaketjujen ja tavaratalojen yleisvaatetuksen, mutta lapset tunnistivat merkit ja halpojen vaatteiden ja asusteiden vuoksi leimataan köyhäksi. Skotlannissa myös koululounas oli yksi köyhyyteen leimaava tekijä. Skotlannissa koululounas oli maksullinen, mutta köyhien perheiden lapsille se mahdollistettiin lataamalla lounasraha erilliselle kortille, jolla lounas maksettiin. Kortin käyttö koettiin leimaavana, eikä sitä haluttu käyttää. (Mt. 319, 321.) Koulujen loma-ajat leimasivat lapsia köyhiksi, koska köyhien perheiden lapsilla ei ollut mahdollisuutta matkustaa, nähdä vieraita paikkoja eikä edes tavata ystäviä. Köyhien lasten loma kului kotona kotiaskareita tehden. (Odenbring 2018, 855.) Myös harrastuksen puute leimasi lapsen poikkeavaksi (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 66).

Tutkimusaineistosta nousi vahvasti esille **myötätunto**, jota köyhissä perheissä elävät lapset ja nuoret osoittavat vanhempiaan kohtaan, hyväosaisemmat lapset ja nuoret osoittavat köyhissä perheissä eläviä kavereitaan kohtaan sekä yleisesti köyhydessä eläviä kohtaan. Lemetyisen (2014, 108) tutkimustuloksista selviää, että nuoret kokivat vanhempiansa yrittävän huolehtia perheen toimeentulosta ja rahan riittävydestä. Nuoret osoittivat vanhemmilleen myötätuntoa, jos huomasivat vanhempiansa olevan surullisia tai itkuisia taloudellisten vaikeuksien vuoksi (mt). Artikkeleiden mukaan osa nuorista teki töitä auttaakseen vanhempia hankkimaan tuloja perheelle (Harju & Thorød 2011, 292; Lemetyinen 2014, 108) tai lainasivat rahaa vanhemmilleen (Lemetyinen 2014, 108). Lapset myös saattoivat käyttää omia rahojaan koko perheen menoihin ja karsivat omia henkilökohtaisia hankintoja (Harju & Thorød 2011, 293). Lapset suojelivat vanhempiaan ja jättivät pyytämättä rahaa omiin menoihin (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 104; Harju & Thorød 2011, 292) tai valehtelivat, ettei maksulliset tapahtumat kiinnostaneet heitä tai että eivät halunneet niihin osallistua (Naven ym. 2019, 323). Lapset toivoivat, että voisivat ottaa vanhempien vaikeudet pois ja auttaa heitä (Andresen & Meiland 2019, 98).

Toisen köyhyys koettiin kurjana ja lapset ja nuoret toivoivat voivansa auttaa. Köyhyyttä ei toivottu kenellekään. Hakovirran & Rantalaihon (2012, 65) ja Lemetyisen (2014, 107, 109) tutkimusaineiston mukaan lapset toivat esille myötätuntoa kavereiden köyhyyttä kohtaan. Hakovirran ja Rantalaihon (2012, 65) tutkimuksessa vastaajat kertoivat, että pyrkivät kaveripiirissä tekemään asioita, joihin kaikilla olisi mahdollisuus tai varaa osallistua. Lapset olivat tietoisia siitä, että kaikilla ei ollut varaa maksullisiin toimintoihin, jolloin rahaa lainaamalla mahdollistettiin myös kaverin osallistuminen (mt., 107; Lemetyinen 2014, 109). Nuoret toivat esille harmituksen sekä omasta että kaverin puolesta, jos suunnitellut menot peruuntuvat rahan puutteen vuoksi (Lemetyinen 2014, 109).

Hakovirran ja Rantalaihon tutkimuksesta nousi esille lasten auttamisenhalu köyhiä lapsiperheitä kohtaan niin Suomessa kuin kehitysmaissa, jos heillä olisi rahaa, millä auttaa. Lapset kokivat, että antaisivat rahaa hyväntekeväisyyteen ja sitä kautta lapsille, jotka tarvitsevat sitä enemmän kuin he itse. Kehitysmaissa lapsia huolehti lasten elinolosuhteet, koulunkäynnin- ja perustarvikkeiden puute. Tutkimusaineiston perusteella lasten myötätunto

oli kunniallisissa köyhissä, joiden avuntarve oli oikeutettua, ei itse aiheutettua. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 76, 78.)

4.3 Köyhyyteen liittyvät stereotypiat

Stereotypiat kohdistuvat pääosin kokemuksiin toisen köyhyydestä ja ne voidaan jakaa yksilöön liittyviin ja perheeseen liittyviin stereotypioihin. Nämä on kuvattu tarkemmin taulukossa 5.

Taulukko 5. Köyhyyteen liittyvät stereotypiat.

KÖYHYYTEEN LIITTYVÄT STEREOTYPIAT	
Yksilöön liittyvät stereotypiat	<ul style="list-style-type: none">• luonteenpiirteet ja käytös• ulkoiset tekijät
Perheeseen liittyvät stereotypiat	<ul style="list-style-type: none">• ongelma-perheet

Köyhiin lapsiin ja perheisiin liittyvät stereotypiat olivat pääosin kielteisiä ja negatiivisia (Hakovirta & Rantalaiho 2012 62). Köyhyyteen liitetyt stereotypiat liittyivät vahvasti **ulkoisiin tekijöihin**, joiden avulla köyhät lapset erottuivat joukosta. Lapset kokivat vaatteiden ennen kaikkea paljastavan köyhyyden. Köyhillä lapsilla ei ollut varaa uusiin vaatteisiin, vaan he kulkivat vanhoissa, likaisissa ja rikkinäisissä vaatteissa. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 62; Lemetyinen 2014, 107; Sarti ym. 2015, 541.) Köyhät lapset eivät pitäneet huolta omasta ulkonäöstään, eikä itsestään muutenkaan (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 62).

Ulkoisten tekijöiden rinnalla stereotypiat liittyivät **luonteenpiirteisiin** ja **käyttöseen**. Köyhiä lapsia kuvailtiin aroiksi, hiljaisiksi, vetäytyviksi ja nöyriksi (Hakovirta & Kallio 2014, 157; Hakovirta & Rantalaiho 2021, 21; Lemetyinen 2014, 110). Hakovirran ja Kallion (2014, 157, 160) artikkelista nousi esille erilaisuus, laiskuus ja epäsosiaalisuus. Yhdessä tutkimuksessa lapset näkivät, että köyhät lapset alistuivat kohtaloonsa (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 61). Köyhän lapsen ajateltiin olevan huomaamaton ja tyytyvän vähempään (Hakovirta & Kallio 2014, 157). Muista tutkimuksista poiketen Lemetyisen (2014, 110) tutkimusaineistossa nuoret kuvailivat köyhiä lapsia ystävällisiksi, avuliaksi, ahkeriksi ja säästäväisiksi, vaikka köyhyyteen liitettiin myös näpistely, varastelu ja päihteiden käyttö (mt). Rikollisuus yhdistettiin

köyhyyteen myös Farthingin (2016, 114) tutkimuksessa. Ainoastaan yhdessä tutkimuksessa nuoret toivat esille köyhyyteen liittyvänä stereotyyppiana kateuden ja mustasukkaisuuden toisten tavaroista (Farthing 2016, 114).

Köyhien lasten perheisiin liitettiin paljon **ongelmaperhepuhetta** (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 69), kuten laiskuus, ja yrittämisen puute. Lapset toivat esille, että köyhien perheiden vanhemmat eivät viitsineet tehdä töitä tai opiskella riittävästi, eikä heillä ollut kykyä hoitaa raha-asioita (Hakovirta & Kallio 2014, 157). Köyhyydellä ja vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmilla oli lasten silmissä vahva yhteys ja köyhien lasten ajateltiin jäävän tämän vuoksi ilman rakkautta ja huolenpitoa. Köyhien perheen vanhemmat nähtiin passiivisina ja välinpitämättöminä suhteessa lapsiin. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 99.) Köyhien perheiden vanhempiin liitettiin myös työttömyys (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 159; Farthing 2016 114), huonot palkat ja työpaikat (Sarti ym. 2015, 541). Köyhällä perheellä ei ollut varaa ruokaan ja sitä haetaan ilmaiseksi köyhille suunnatusta ruokajakelusta. Perhe asuu köyhässä talossa (Mt) ja huonolla asuinalueella (Farthing 2016, 112).

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Työni tavoitteena oli koota yhteenvetomainen katsaus lasten ja nuorten köyhyyden kokemuksista. Tutkielmassani olen pyrkinyt analysoimaan tutkimusaineistoa ja sen pohjalta löytämään vastauksen tutkimuskysymykseen: *miten lapset ja nuoret kokevat köyhyyden*. Aineiston perusteella voin todeta, että lasten ja nuorten köyhyyden kokemukset liittyivät sekä omaan että toisen köyhyyteen ja köyhyyden merkitys lasten ja nuorten arjessa näkyy hyvin konkreettisissa asioissa, jotka ovat keskeisiä lasten ja nuorten arjessa.

Köyhyyden koettiin rajoittavan arkea ja siihen olivat vaikuttamassa kotiin ja asumiseen, vaatteisiin, ruokaan sekä rahaan ja materiaan liittyvät kokemukset. Koti ja asuminen ja vaatteet ovat asioita, joita verrataan herkästi kavereihin tai ikätovereihin ja sen pohjalta koetaan eriarvoisuutta ja huonommuutta. Tutkimusaineistosta nousi esille vaatteiden vahva merkitys identiteetin rakentumisessa, itsetunnon ja sosiaalisissa suhteissa (Harju & Thorød 2011; Hakovirta & Rantalaiho 2012; Hakovirta & Kallio 2014; Lemetyinen 2014; Andresen & Meiland 2019). Materian puutteen osalta tutkimukset olivat ristiriitaisia. Haanpään ym. tutkimus osoittaa, että materian puute alentaa tyytyväisyyttä omaan elämään. Hakovirran ja Rantalaihon (2012) tutkimuksessa todetaan, että materian puutetta ei lasten kokemusten pohjalta ole, vaan kyse on siitä, että köyhien lasten kulutushyödykkeet ovat käytettyjä ja malliltaan vanhoja. Kahdessa muussa tutkimuksessa (Lemetyinen 2014; Naven ym. 2019) nuorten kokemuksista nousi esille, että välttämättömiin tavaroihin ei aina ole varaa ja he kokivat materian puutetta omassa arjessaan. Tämä kuvaa mielestäni hyvin kokemusten subjektiivisuutta. Eroja ja ristiriitoja löytyy, koska jokainen kokemus on yksilöllinen ja ainutlaatuinen ja asiat koetaan eri tavalla.

Kokemukset antavat tärkeää tietoa lasten ja nuorten arjessa, jota ei muilla mittareilla saada. Kokemustieto saattaa olla ristiriidassa muilla mittareilla saatujen tulosten kanssa (ks. Moisio 2006, 369). Salmi ym. (2014, 64) toteavat THL:n lapsiperheiden hyvinvointia käsittelevässä raportissa, että köyhissä sekä köyhyys ja syrjäytymisriskissä elävissä lapsiperheissä lapsille pystytään perheen pienituloisuudesta huolimatta tarjoamaan riittävä vaatetus ja ravitsemus. Oman tutkimusaineistoni perusteella lapsilla ja nuorilla on erilaiset kokemukset vaatteisiin ja ruokaan liittyen. Voidaanko puhua riittävästä vaatetuksesta, jos lapsella on tarvittavat

vaatteet, mutta ne ovat ovat malliltaan vanhoja, käytettyjä ja kuluneita ja joiden vuoksi joutuu suljetuksi ryhmän ulkopuolelle tai kiusatuksi? Mielestäni ei. Tutkimusaineistosta nousseiden kokemusten perusteella voin todeta, että lasten ja nuorten kokemukset ruuan määrästä, laadusta ja terveellisyydestä eivät myöskään puhu riittävän ravitsemuksen puolesta. Lasten ja nuorten kokemukset eivät aina ole yhteneväisiä muiden mittareiden, kuten rekisteritiedon ja vanhemmilta kerätyn tiedon kanssa. Ajattelen, että erilaiset köyhyyden mittaustavat ja tutkimusmenetelmät eivät ole tosiaan poissulkevia, vaan täydentäviä, vaikka ristiriitaa esiintyykin. Köyhyys on laaja-alainen ja moniulotteinen ilmiö, joten myös monenlaista tutkimusta tarvitaan, jotta köyhyydestä ja sen vaikutuksista saadaan kokonaisvaltainen kuva. (ks. Forssén, 2017, 113.)

Tutkimusaineiston mukaan köyhyyden hyvinvointia heikentävät kokemukset syntyivät sosiaalisten suhteiden, kiusaamiskokemusten, koulunkäynnin ja opiskelun sekä vapaa-ajan ja harrastusten kautta (Harju & Thorød 2011; Hakovirta & Rantalaiho 2012; Hakovirta & Kallio 2014; Lemetyinen 2014; Sarti ym. 2015; Naven ym. 2016; Odenbring 2018; Andresen & Meiland 2019). Köyhyyttä peitellään, siitä ei haluta kertoa tai sitä ei haluta näyttää kavereille. Köyhyys estää luottamuksellisten ystävyysuhteiden luomisen, joka tutkimusaineistosta nousi vahvasti esille. Tämä saattaa johtaa lopulta syrjäytymiseen ja köyhyys nähdäänkin yhdeksi syrjäytymisen riskitekijäksi. (ks. Salmi ym. 2016a, 68–69.) Köyhyyden pelättiin aiheuttavan kiusaamista ja kiusaamisen nähtiin johtuvan ulospäin näkyvästä köyhyydestä. Köyhyyden vaikutukset lasten ja vanhempien suhteeseen olivat kielteisiä. Köyhyys ja taloudelliset vaikutukset aiheuttivat vanhemmissa negatiivista käyttäytymistä sekä pakottivat vanhemmat työskentelemään lasten silmissä liikaa, jolloin yhteistä aikaa ei jäänyt. Köyhyyden vaikutuksista sosiaalisiin suhteisiin, vanhemmuuteen, kiusaamiseen ja syrjäytymiseen on huolissaan myös sosiaalipolitiikan tutkija Anna-Maria Isola (ks. STM 2019).

Köyhyys aiheuttaa monenlaisia tunteita, jotka voivat olla positiivisia tai negatiivisia. Köyhyyteen liittyvät tunteet esiintyivät jollakin tavalla koko tutkimusaineistossa. Tunteista nousivat esille eriarvoisuus ja epäoikeudenmukaisuus, häpeä ja leimautuminen sekä myötätunto. Eriarvoisuutta ja epäoikeudenmukaisuutta koettiin, kun omia kulutusmahdollisuuksia ja osallistumismahdollisuuksia verrattiin kavereihin. Pääosin vertaamista tehtiin konkreettisissa asioissa, jotka ovat läsnä lasten ja nuorten jokapäiväisessä elämässä. Ainoastaan Lemetyisen (2014) tutkimuksessa nuoret toivat esille kokemuksen

eriarvoisuudesta, joka liittyi jatko-opintojen rajallisuuteen ja sitä kautta köyhyyden periytymiseen. Häpeä taas esiintyi tutkimusaineistossa melko abstraktina. Häpeä tuotiin tunteena esille, mutta sitä oli vaikea konkretisoida. Isola (STM 2019) kuvaa häpeää lamaannuttavaksi tunteeksi. Häpeä on leimaavaa ja voi vaikuttaa identiteetin rakentumiseen ja käsityksiin itsestä. Häpeä myös rajoittaa mahdollisuuksia. (Mt.) Tällaisia asioita ei tutkimusaineistosta häpeään liittyen noussut esille. Myötätunto näyttäytyi yllättävän vahvasti lasten ja nuorten kokemuksissa. Myötätunnon kohteena olivat köyhemmät kaverit tai vanhemmat. Myötätuntoa ei aikaisemmissa tutkimuksissa juurikaan esiintynyt. Jäntti (2010, 62) miettii köyhyyttä lapsiperheissä eettiseltä ja moraaliselta kannalta ja tuo esille, että lapsi on köyhä ilman omaa syytään eikä hän voi perhettään valita. Tästä huolimatta lapset ja nuoret eivät syyllistä vanhempiaan, vaan uskovat vanhempiensa tekevän parhaansa ja auttavat vanhempiaan myös omista säästöistään tai tuloistaan. Isolan (STM 2019) esille nostamat köyhän lapsen kokemukset arvottomuudesta tai näköalattomuudesta tukevaisuuteen eivät tutkimusaineistossa näkyneet.

Köyhyyteen liittyvät stereotypiat, jotka tutkimusaineistosta (Hakovirta & Rantalaiho 2012; Hakovirta & Kallio 2014; Lemetyinen 2014; Sarti ym. 2015; Farthing 2016) nousivat esille, olivat pääosin negatiivisia ja leimaavia ja liittyivät köyhään lapseen ja nuoreen tai köyhään perheeseen. Stereotypiat liittyivät luonteenpiirteisiin ja käytökseen, ulkoisiin tekijöihin ja perheiden ongelmiin. Stereotypiat nähtiin stigmatisoivina ja ne vaikuttivat köyhien lasten ja nuorten itsetuntoon, identiteettiin sekä koko kasvuun ja kehitykseen leimaavina. Stereotypioita ei tutkimustuloksissa ole erillisenä nostettu esiin, ainoastaan Hakovirran ja Kallion (2012) tutkimuksessa stereotypiat ovat omana osionaan artikkelissa. Aineistonhaussa en löytänyt tutkimuksia köyhyyteen liitetystä stereotypioista, joka olisi tutkimuskohteena mielenkiintoinen.

Tutkimustulosten perusteella voin todeta, että lapset ja nuoret kokevat köyhyyden kokonaisvaltaisesti ja se ulottuu laajasti heidän arkeensa. Köyhyys rajoittaa arkea lasten ja nuorten tärkeiksi kokemien asioiden kautta, heikentää hyvinvointia kaventamalla osallistumismahdollisuuksia vapaa-aikana ja koulussa ja vaikuttamalla negatiivisesti sosiaalisiin suhteisiin. Toikka ja Haanpää (2020, 138–139) ovat tutkimuksessaan huomanneet, että huoli perheen toimeentulosta, materiaallinen puute ja myös tyytymättömyys perheen

asuinolosuhteisiin heikensivät lasten subjektiivista hyvinvointia. Omaa elämää vertaillaan ikätovereihin, joka synnyttää monenlaisia tunteita. Tutkimukseni vahvistaa aiempien tutkimusten tuloksia siitä, että köyhyys lasten ja nuorten elämässä on moniulotteista ja näyttäytyy lasten ja nuorten arkikokemuksissa monin eri tavoin (ks. Ridge 2003; Ridge 2011; Salmi ym. 2016a; Mikkonen 2021).

Tutkimustuloksissa esitetyt luokat eivät ole tarkkarajaisia, vaan ne menevät osittain päällekkäin toistensa kanssa ja vahvistavat näin toinen toistaan. Köyhyyteen liittyvät kokemukset ovat saaneet lasten ja nuorten kertomuksissa erilaisia merkityksiä riippuen siitä, missä yhteydessä niitä on tarkasteltu. Vaatteet ovat lasten ja nuorten arkea rajoittava tekijä, joka kaventaa osallistumis-, toiminta ja leikkimahdollisuuksia sekä sosiaalisia suhteita. Vaatteiden nähdään sosiaalisissa suhteissa aiheuttavan ulkopuolelle sulkemista ja kiusaamista, jonka ajattelen olevan hyvinvointia heikentävää. Köyhyyden aiheuttamia tunteita ovat vaatteista johtuva eriarvoisuuden tunne ja häpeä. Vaatteet nähdään myös köyhyyden stereotyyppioissa vahvana ja jopa leimaavana merkinä köyhyydestä.

Olen pyrkinyt tutkijana objektiivisesti ja puolueettomasti tarkastelemaan tutkimusaineistoa aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Olen pyrkinyt nostamaan esille lasten ja nuorten kokemuksia köyhyydestä ja tulkitsemaan niiden merkityksiä lasten ja nuorten arjessa. Tutkijan puolueettomuus ja objektiivisuus ovat tärkeitä tekijöitä tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa (Vuori & Sarajärvi 2018, 160). Ymmärrän, että oma pitkä sosiaalialan työkokemukseni lasten, nuorten ja lapsiperheiden parissa, sosiaalityön opinnot sekä äitiys ovat taustalla vaikuttamassa merkitysten tulkintaan ja ovat myös saattaneet ohjata valintojani tutkimuksessa, joka on otettava huomioon luotettavuutta arvioitaessa. Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa osaltaan myös se, että osa tutkimusaineiston artikkeleista on englanninkielisiä, jolloin olen voinut ymmärtää väärin kirjoittajan tarkoituksen.

Koska tutkimuskohteena ovat lasten ja nuorten kokemukset köyhyydestä, tutkimustulokset eivät ole yleistettävissä, vaan ne kertovat lasten ja nuorten kokemuksista juuri tässä aineistossa ja sillä hetkellä, kun haastattelut on tehty (ks. Kallio & Hakovirta 2020, 15; Tökkäri 2018, 66). Katsaukseen valikoituneet tutkimukset ovat eri maista, joten sellaisenaan ne eivät ole vertailtavia, koska yhteiskunta, jossa eletään vaikuttaa kokemukseen (ks. Kallio & Hakovirta 2020, 15; Shamrova & Lampe 2020, 2). Tutkimusaineiston pohjalta voin kuitenkin todeta, että

lasten ja nuorten kokemukset köyhyydestä liittyvät samoihin teemoihin, asuivatpa he Suomessa, Ruotsissa, Norjassa, Saksassa, Alankomaissa, Irlannissa tai Englannissa.

Katsauksen aineistossa lasten ja nuorten ikähaitari on suuri. Tutkimuksiin osallistuneet lapset ja nuoret olivat iältään 6–12-vuotiaita ja ymmärrän, että kuusivuotiaan lapsen elämäntodellisuus ja kokemukset poikkeavat suuresti 15-vuotiaan, saati sitten 21-vuotiaan nuoren elämäntodellisuudesta ja siihen liittyvistä kokemuksista. Tarkoituksena oli kohdistaa katsaus rajatumpaan ikäryhmään, mutta tutkimusten vähyys pakotti laajentamaan ikäryhmää alle 18-vuotiaisiin lapsiin ja nuoriin ja lopullisen tutkimusaineiston osalta ikäryhmä laajeni käsittämään alle 18-vuotiaiden lisäksi 18–21-vuotiaat köyhissä perheissä asuvat nuoret. Vaihtoehtona olisi ollut laajentaa tutkimusaluetta, mutta halusin pitää rajauksen länsimaisissa hyvinvointivaltioissa, jotta lasten elinympäristöt eivät poikkeaisi niin paljon toisistaan.

Haluaisin syventää lasten tai köyhyyden kokemusten tutkimusta tulevassa pro gradu -tutkielmassa. Mielenkiintoisia jatkotutkimusaiheita lasten ja nuorten köyhyyteen liittyen olisi paljon. Tällä hetkellä itseäni kiinnostaisi tutkia köyhien lasten tai nuorten kokemuksia köyhyydestä korona-ajalta. Korona-aika on vaikuttanut varmasti kaikista eniten köyhiin perheisiin lomautusten, etäkoulun ja palvelujen supistamisen myötä. Toisaalta kiinnostavaa olisi tutkia köyhissä perheissä elävien lasten ja nuorten selviytymiskeinoja arjessa. Niin kuin aikaisemmin on jo todettu, tutkimuksia lasten ja nuorten kokemuksista köyhyyteen liittyen ei Suomessa paljoa ole tehty, joten mielenkiintoisia tutkimusaiheita varmasti löytyy näidenkin lisäksi.

Lopuksi voin todeta, että köyhyys koskettaa merkittävää joukkoa suomalaisia lapsia ja nuoria ja määrä on kasvanut viimeisten vuosien aikana. Vuonna 2016 valmistuneen THL:n raportin mukaan köyhissä perheissä elävien lasten määrä on ollut yli 100 000 (Salmi ym. 2016a, 68), vuonna 2021 valmistuneen Eron lapsiperheiden köyhyydestä-selvityksen mukaan köyhissä perheissä elävien lasten määrä on ollut noin 126 000 (Kemppi 2021, 2–3). Sekä Salmi ym. (2016a, 68) että Kemppi (2021, 2–3) korostavat, että luvut ovat vielä suurempia, jos puhutaan köyhyys- ja syrjäytymisriskissä elävistä perheistä. Tämä on huomattu myös Suomen valtion johdossa, kuten Eron lapsiperheköyhyydestä -selvitys (Kemppi 2021) osoittaa. Näen, että laadullinen tutkimustieto lasten ja nuorten subjektiivisista kokemuksista on tärkeää, yksilöllisempää ja henkilökohtaisempaa tietoa päätöksentekijöille päätöstentien tueksi kuin

pelkästään rekisteritiedon pohjalta tehdyt tutkimukset. Kokemustieto on tietoa lasten ja nuorten arjesta tässä ja nyt. Varsinkin sosiaalityössä juuri kokemustieto on tärkeää, jotta lasten köyhyyden aiheuttamiin negatiivisiin kokemuksiin pystyttäisiin puuttumaan tässä hetkessä – arjessa, jota lapset ja nuoret elävät.

LÄHTEET

* Aineistolähde

*Andresen, Stephanie & Meiland, Sabine (2019) Being poor from children's point of view. The potential of childhood theory and qualitative methods for child poverty research: Findings from two qualitative studies of poverty in Germany. *Children and Youth Service Review* Vol. 97(C), 94–99.

Anis, Merja (2017) Lukijalle. Teoksessa Katja Forssén, Irene Roivainen, Satu Ylinen & Jari Heinonen (toim.) *Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011*. Sosiaalityön tutkimuksen seura. Kuopio: UNIpress, 9–10.

*Farthing, Rys (2016) What's wrong with being poor? The problems of poverty, as young people describe them. *Children & society* 30(2), 107–119.

Fink, Arlene (2020) *Conducting Research Literature Reviews. From the Internet to Paper*. Thousand Oaks: Sage publications.

Forssén, Katja (2017) Katsaus taloudellisen niukkuuden ja suomalaisten lapsiperheiden hyvinvoinnin trendeihin vuosina 1995–2010. Teoksessa Katja Forssén, Irene Roivainen, Satu Ylinen & Jari Heinonen. (toim.) *Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011*. Sosiaalityön tutkimuksen seura. Kuopio: UNIpress, 105–127.

Forssén, Katja & Roivainen, Irene & Ylinen, Satu & Heinonen, Jari (2017) Alkusanat. Teoksessa Katja Forssén, Irene Roivainen, Satu Ylinen & Jari Heinonen. (toim.) *Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011*. Sosiaalityön tutkimuksen seura. Kuopio: UNIpress, 12–28.

*Haanpää, Leena & Kuula, Mirka & Hakovirta, Mia (2019) Social Relationships, Child Poverty and Children's Life Satisfaction. *Social sciences (Basel)* 8(2), 35.

Haanpää, Leena & Roos, Sanna (2015) Nuoret luupin alla 2014. Teemana kuluttajuus ja taloudellinen eriarvoisuus. Turun lapsi- ja nuorisotutkimuskeskuksen julkaisuja 1/2015. Turku: Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6299-0> Viitattu 2.2.2022.

*Hakovirta, Mia & Kallio, Johanna (2014) Lasten käsityksiä köyhyydestä ja köyhyyden syistä. Yhteiskuntapolitiikka 79(2), 152–161.

Hakovirta, Mia & Rantalaiho, Minna (2011) Lapsuudentutkimuksen näkökulma taloudelliseen eriarvoisuuteen. Janus 19(4), 342–357.

*Hakovirta, Mia & Rantalaiho, Minna (2012) Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

*Harju, Anne & Thorød, Anne Brita (2011) Child Poverty in a Scandinavian Welfare Context- From Children's Point of View. Child Indicators Research 4(2), 283–299.

Hoek, Tamara van der (2005) Through children's eyes. An initial study of children's personal experiences and coping strategies growing up poor in an affluent Netherlands. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre. https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/IWP_2005_06_final.pdf Viitattu 18.12.2021.

Ilmakunnas, Ilari & Kauppinen, Timo & Moisio, Pasi (2020) Huono-osaisuus jatkuu sukupolvelta toiselle: Tarkastelussa nuorten aikuisten toimeentulotukiasiakkuus. Teoksessa Johanna Kallio & Mia Hakovirta (toim.) Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino, 199–223.

Isola, Anna-Maria (2019). Kolumni. Köyhän lapsen elämä on pienestä kiinni. Lapsistrategia. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. <https://stm.fi/lapsistrategia/kolumnit> Viitattu 6.2.2022.

Jäntti, Markus (2010) Lapsiköyhyydestä Suomessa. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 62–75. <http://hdl.handle.net/10138/17471> Viitattu 14.1.2022.

Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia (2020) Johdanto: Huono-osaisuus lapsiperheissä. Teoksessa Johanna Kallio & Mia Hakovirta (toim.) Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino, 7–33.

Kallio, Johanna & Hautala, Helena & Erola, Jani (2020) Vanhempien huono-osaisuuden yhteys lasten koulupudokkuuteen. Teoksessa Johanna Kallio & Mia Hakovirta (toim.) Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino, 175–198.

Kallio, Tomi (2006) Laadullinen review -tutkimus metodina ja yhteiskuntatieteellisenä lähestymistapana. Hallinnon tutkimuksia 2, 18–28.

Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (2008) Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 61/2008. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. <https://core.ac.uk/download/pdf/14903201.pdf> Viitattu 20.11.21.

Kemppi, Hilka. (2021) Eroon lapsiperheköyhyydestä. Kokoava selvitys ja politiikkatoimet. PolicyBrief. <https://www.hilkkakemppi.fi/2021/09/eroon-lapsiperhekoehyhydesta-selvitys-on-valmis-20-toimenpide-ehdotusta-ja-vahva-tahtotila-lapsiperhekoehyhyden-poistamiseksi/> Viitattu 4.11.2021.

Koivusilta, Leena (2020) Vanhempien huono-osaisuuden yhteydet lasten ja nuorten tulevaisuuden voimavaroihin ja ajatuksiin tulevaisuudesta. Teoksessa Johanna Kallio & Mia Hakovirta (toim.) Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino, 143–172.

Kukkola, Jani (2018) Kokemuksen tutkimuksen metatiede: kokemuksen käsitteen käytön ja kokemuksen ehtojen tutkimus. Teoksessa Jarkko Toikkanen & Ira A. Virtanen (toim.) Kokemuksen tutkimus VI – kokemuksen käsite ja käyttö. Rovaniemi: Lapland University Press, 41–63. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-940-7> Viitattu 20.11.2021.

Laihiala, Tuomo (2020) Mitä leipäjonot kertovat lapsiperheiden huono-osaisuudesta? Teoksessa Johanna Kallio & Mia Hakovirta (toim.) Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino, 73–92.

Laine, Timo (2018) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 28–45.

Lapsen ääni 2019. Pelastakaa lapset. Miten perheen taloudellinen tilanne vaikuttaa lasten unelmiin ja tulevaisuuden suunnitelmiin? https://pelastakaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2019/10/08094144/Lapsen_Aani_2019_web.pdf Viitattu 6.1.2022.

*Lemetyinen, Lea (2014) Katsaus perheen köyhyydestä aiheutuviin lasten toiseuden kokemuksiin. Teoksessa Mika Gissler, Marjatta Kekkonen, Päivi Känkänen, Päivi Muranen &

Matilda Wrede-Jäntti. Nuoruus toisin sanojen. Nuorten elinolot – vuosikirja 2014. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, 106–110. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-996-1> Viitattu 6.1.2022.

Mielenterveystalo. Nuorten mielenterveystalo. Häiriöt ja ongelmat. Johdanto nuoruusikään. https://www.mielenterveystalo.fi/nuoret/tietoa_mielenterveydesta/nuorten_mielenterveys_ongelmat/Pages/Johdanto-nuoruusik%C3%A4%C3%A4n.aspx Viitattu 6.1.2022.

Mikkonen, Juha (2012) Syrjäytyä vai selviytyä? Nuorten pienituloisuuden syitä, seurauksia ja arjen selviytymiskeinoja. https://koyhyyskirjoitukset.org/syrjaytya_vai_selviytya.pdf Viitattu 2.2.2022.

Moisio, Pasi (2006) Suhteellinen köyhyys Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka 71(6), 639–645.

*Naven, Lynn & Egan, James & Sosu, Edward M. & Spencer, Sara (2019) The influence of poverty on children’s school experiences: pupils’ perspective. Bristol: The Journal of Poverty and Social Justice 27(3), 313–331.

Nuorisolaki (1285/2016) <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285> Viitattu 14.1.2022.

*Odenbring, Ylva (2018) The Daily Life and Reality Behind Child Poverty in Sweden: Children’s and Adolescents’ Voices. Child indicators research 12(3), 847–859.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2019) Visio lapsi- ja perhemyönteisestä Suomesta lapsistrategian pohjana. <https://okm.fi/-/visio-lapsi-ja-perhemyonteisesta-suomesta-lapsistrategian-pohjana> Viitattu 6.1.2022.

Ridge, Tess (2003) Listening to Children. Family matters 65(Winter), 4–9.

Ridge, Tess (2012) The Everyday Costs of Poverty in Childhood: A Review of Qualitative Research Exploring the Lives and Experiences of Low-Income Children in the UK. Children & society 25(1), 73–84.

Roivainen, Irene & Heinonen, Jari & Ylinen Satu (2011) Köyhä byrokratian rattaissa. Kunnallisan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisu 64. Helsinki: Kunnallisan kehittämissäätiö.

https://kaks.fi/wp-content/uploads/2011/08/Roivainen_Heinonen_Ylinen.pdf

Viitattu

6.2.2022.

Salmi, Minna & Karvonen, Sakari & Närvi, Johanna & Lammi-Taskula, Johanna (2016a): Lapsiköyhyys on ajankohtainen myös Suomessa: yhteenveto ja suosituksia. Sakari Karvonen & Minna Salmi (toim.). Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos, 68–72. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-742-8> Viitattu 12.12.2021.

Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna & Sauli, Hannele (2014) Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 82–105. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116712/THL_2014_21Teema.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 20.11.2021.

Salmi, Minna & Närvi, Johanna & Lammi-Taskula, Johanna (2016b) Köyhyys, toimeentulokokemukset ja hyvinvointi lapsiperheissä. Teoksessa Sakari Karvonen & Minna Salmi (toim.) Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos, 13–44. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-742-8> Viitattu 20.11.2021.

*Sarti, Asia & Schalkers, Inge & Dedding, Christine (2015) “I am not poor. Poor children live in Africa”: Social identity and perspectives on growing up in contexts of poverty and deprivation in the Netherlands. *Children and society* 29(6), 535–545.

Sauli, Hannele & Salmi, Minna & Lammi-Taskula (2011) Kriisistä kriisiin: lapsiperheiden toimeentulo 1995–2009. *Yhteiskuntapolitiikka* 76(5), 535–543.

Shamrova, Daria & Lampe, Joana (2020) Understanding Patterns of Child Material Deprivation in Five Regions of the World: A children's Rights Perspective. *Children and Youth Services Review*. 108. 104595–.

STM (2021) Syrjäytymisen ja köyhyyden ehkäiseminen. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://stm.fi/syrjaytymisen-ja-koyhyiden-ehkaisy> Viitattu 11.2.2022.

TENK (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf Viitattu 6.2.22.

THL (2012) Lapset kestävän kehityksen keskipisteeseen. Lasten köyhyys ja huono-osaisuus Suomen ulkopolitiikan haasteena. Avainviestit ja suositukset ulkoministeriölle.

https://thl.fi/documents/189940/1496849/lasten_koyhyys_avainviestit.pdf/28580ce2-9fff-47d5-9d55-87375d8a3c1a Viitattu 14.1.2022.

Toikka, Enna & Haanpää, Leena (2020) Vanhempien huono-osaisuuden yhteys lasten subjektiiviseen hyvinvointiin. Teoksessa Johanna Kallio & Mia Hakovirta (toim.) Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino, 119–142.

Toikkanen, Jarkko & Virtanen, Ira A. (2018). Kokemuksen käsitteen ja käytön jäljillä. Teoksessa Jarkko Toikkanen & Ira A. Virtanen (toim.) Kokemuksen tutkimus VI: kokemuksen käsite ja käyttö. Rovaniemi: Lapland University Press, 7–24. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-940-7> Viitattu 20.11.2021.

Townsend, Peter (1979) Poverty in the United Kingdom. A Survey of Household Resources and Standards of Living. <https://www.poverty.ac.uk/system/files/townsend-book-pdfs/PIUK/piuk-whole.pdf> Viitattu 16.11.2021. Viitattu 20.11.2021.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tökkäri, Virpi (2018) Fenomenologisen, hermeneuttis-fenomenologisen ja narratiivisen kokemuksen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Jarkko Toikkanen & Ira Virtanen (toim.) Kokemuksen tutkimus VI: kokemuksen käsite ja käyttö. Rovaniemi: Lapland University Press, 64–84. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-940-7> Viitattu 20.11.2021.

Yleissopimus lasten oikeuksista (60/1990) https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2 Viitattu 2.2.2022.

LIITTEET

Liite 1. Aineistoluettelo

Andresen, Stephanie & Meiland, Sabine (2019) *Being poor from children's point of view. The potential of childhood theory and qualitative methods for child poverty research: Findings from two qualitative studies of poverty in Germany. Children and Youth Service Review Vol. 97(C), 94–99.* Tieteellinen artikkeli kuvaa saksalaisen laadullisen tutkimuksen tuloksia lasten subjektiivisista köyhyyden kokemuksista. Tutkimusaineisto koostuu kahden eri hankkeen tuloksista. Toinen koostui 18 haastattelusta, jossa lapset olivat iältään 6–11-vuotiaita, toinen sisälsi 14 haastattelua ja 3–4 lapsen ryhmissä toteutetut ryhmäkeskustelut. Toisen tutkimusryhmän lapset olivat 7–12-vuotiaita. Haastatteluja yhteensä 32.

Farthing, Rys (2016) *What's wrong with being poor? The problems of poverty, as young people describe them. Children & society 30(2), 107–119.* Tieteellinen artikkelin kuvaus englantilaisesta laadullisesta tutkimushankkeesta, jossa on tutkittu osallistuvien menetelmien avulla pienituloisten asuinalueella asuvien nuorten kokemuksia köyhyydestä ja ajatuksia köyhyyden poistamiseen. Menetelminä fokusryhmät, photovoice ja ryhmäkeskustelut. Osallistujat olivat 11–21 -vuotiaita (mediaani-ikä 16) ja osallistujia tutkimushankkeessa oli yhteensä 144.

Haanpää, Leena & Kuula, Mirka & Hakovirta, Mia (2019) *Social Relationships, Child Poverty and Children's Life Satisfaction. Social sciences (Basel) 8(2), 35.* Tieteellinen artikkeli käsittelee suomalaista määrällistä tutkimusta 5-, 7- ja 9-luokkalaisten kokemuksista subjektiivisesta hyvinvoinnista. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millä tavalla koettu köyhyys, materian puute ja sosiaaliset suhteet vaikuttavat omaan hyvinvointiin. Osallistujia 1793.

Hakovirta, Mia & Kallio, Johanna (2014) *Lasten käsityksiä köyhyydestä ja köyhyyden syistä. Yhteiskuntapolitiikka 79(2), 152–162.* Tieteellinen artikkeli kuvaa suomalaisen laadullisen tutkimuksen tuloksia lasten ja nuorten köyhyyden kokemuksista. Tutkimuksen tavoitteena on ollut tarkastella 11–15-vuotiaiden lasten ja nuorten käsityksiä köyhyydestä ja köyhyyden syistä sekä siitä, miten lapset jäsentävät köyhyyttä. Tutkimusaineistona 30 haastattelua.

Hakovirta, Mia & Rantalaiho, Minna (2012) *Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.* Suomalainen laadullinen tutkimus, jonka tarkoituksena on ollut tutkia 5- ja 8-luokkalaisten lasten kokemuksista taloudellisesta eriarvoisuudesta, mitä he siitä ajattelevat ja minkälaisia merkityksiä taloudellinen eriarvoisuus heidän elämässään saa. Tutkimusaineistona on ollut 30 teemahaastattelua, 23 lasten kirjoittamaa eläytymistarinaa ja tarinoihin liitetty piirrosaineisto.

Harju, Anne & Thorød, Anne Brita (2011) *Child Poverty in a Scandinavian Welfare Context – From Children's Point of View. Child indicators research 4(2), 283–299.* Tieteellinen artikkeli käsittelee köyhyyttä lasten näkökulmasta pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa. Artikkelin pohjautuu kahteen laadulliseen tutkimukseen pienituloisissa perheissä elävien lasten ja

nuorten köyhyyden kokemuksista, joita tarkastellaan artikkelissa lasten oikeuksien sopimuksen näkökulmasta. Aineistona on hyödynnetty aikaisempiin tutkimuksiin kerättyä dataa (Norwegian Social Research (NOVA). 2002-2011. Children's level of living—the impact of family incomes; Harju, 2008. Every Day Life with Economic Hardship). Ruotsalaisessa tutkimuksessa haastatteluaineisto on kerätty 7–19-vuotiailta lapsilta ja nuorilta ja norjalaisessa tutkimuksessa 11–13-vuotiailta lapsilta. Vastaaajia oli yhteensä 40.

Lemetyinen, Lea (2014) Katsaus perheen köyhyydestä aiheutuviin lasten toiseuden kokemuksiin. Teoksessa Mika Gissler, Marjatta Kekkonen, Päivi Känkänen, Päivi Muranen & Matilda Wrede-Jännti. Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot – vuosikirja 2014. Tampere: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 106–110. Tieteellinen artikkeli kuvaa toiseuden näkökulmasta 13–18-vuotiaiden suomalaisten lasten ja nuorten kokemuksia omasta tai toisen köyhyydestä. Tutkimus on laadullinen ja aineisto on kerätty avoimen kyselylomakkeen avulla. Vastaaajia oli yhteensä 92.

Naven, Lynn & Egan, James & Sosu, Edward M. & Spencer, Sara (2019) The influence of poverty on children's school experiences: pupils' perspective. Bristol: The Journal of Poverty and Social Justice 27(3), 313–331. Tieteellinen artikkeli kuvaa laadullisen, osallistavan tutkimuksen tuloksia, jossa on tutkittu skotlantilaislasten ja -nuorten kokemuksia köyhyyden vaikutuksista koulukokemuksiin. Kokemuksia on tutkittu 8–12 lapsen/nuoren työpajoissa koulupäivien aikana. Tutkimukseen osallistuvat lapset ja nuoret olivat 8–18-vuotiaita ja osallistujia oli yhteensä 282.

Odenbring, Ylva (2018) The Daily Life and Reality Behind Child Poverty in Sweden: Children's and Adolescents' Voices. Child indicators research 12(3), 847–859. Tieteellinen artikkeli on kuvaus laadullisesta tutkimuksesta köyhyydessä elävien 9–16-vuotiaiden ruotsalaislasten ja -nuorten kokemuksista omista elinolosuhteistaan. Artikkelin perustuu laadulliseen tutkimukseen, jossa on hyödynnetty Save the Children 2013 -raporttia varten kerättyä haastatteludataa (12 kappaletta 7–18-vuotiaiden syvähaastattelua), josta on hyödynnetty 9–16-vuotiaiden antamat haastattelut.

Sarti, Asia & Schalkers, Inge & Dedding, Christine (2015) "I am not poor. Poor children live in Africa": Social identity and perspectives on growing up in contexts of poverty and deprivation in the Netherlands. Children and Society 29(6), 535–545. Laadullinen, osallistava käytännön tutkimus, jossa tutkimuskohteena on ollut hollantilaisten 8–14-vuotiaiden lasten elämä ja hyvinvointi. Tutkimuksessa näkökulmana on ollut lasten eletty elämä köyhyyden kontekstissa. Menetelminä ovat olleet photovoice, fokusryhmäkeskustelut, haastattelut ja osallistuva havainnointi. Osallistujia oli yhteensä 29.